

جدید

2025-yil 4-iyul
№ 27 (79)

www.jadid.uz

Tilda, fikrda, ishda birlik!

Jadid

adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

@Jadidrasmiy

@Jadidmediauz

@Jadidrasmiy

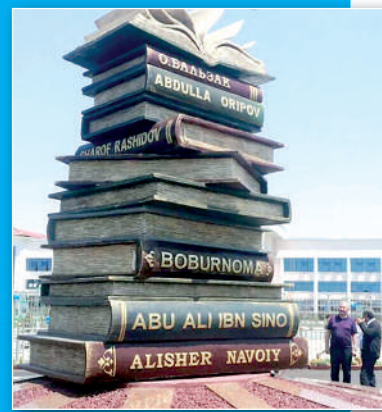

@Jadid_uz

АДАБИЙ ТИЛ МАКТАБИ

ҚАЕРДА?

“...Адабиётни инсоншунослик дейдиган бўлсак, ёзаётган китобимиз инсон ҳақида қандайдир хулоса бериши керак. Ўқувчи мутолаа сўнгда ниманидир англаб етса, мана шунда асарнинг умри узаяди...”

(4-саҳифада ўқинг.)

БАТАН МАНЗУМАСИ

Равож ЎТАР

ЮРТ ИШҚИ

Бармоғингга кирса жингил тикони,
Силқиб томган томчи қонингда Ватан.
Мадоринг қуриса ёз, аёз они,
Жонпаноҳ ҳар икки онингда Ватан.

Азиз ўз элингнинг саксовулзори,
Қирғовули дўстинг, жайрони дўстинг.
Қўзингга тўтиё чиллаки қори,
Ёзда шивиллаган борони дўстинг.

Бобонг тери томган азиз тупроқдан
Зуваланг қорилган, жонинг чеврилган.
Манглайи ярқироқ қорақалпоқсан,
Армони ушалиб, бахтга эврилган.

Ажиниёз тори тортилган таранг,
Бердақ шеърин куйга солмоқда тўрғай.
Устюрт томонлардан таралган оҳанг
Бугун Ёзёвонда жаранглаб турғай.

Эҳ-ҳе-ҳей, дўстларим, бовурларим-ов,
Ақчақул мунтазир тўлқин урмоқда.
Яшнаётган Мўйноқ, янги Бўзатов,
Қўноққа интизор бу хушбахт чоғда.

Агар сўрасалар бу толе недан,
Кимдир у ҳайратга солган жаҳонни?
Жавоб шу: куч олдим уйғонган элдан,
Қучоқладим Янги Ўзбекистонни!

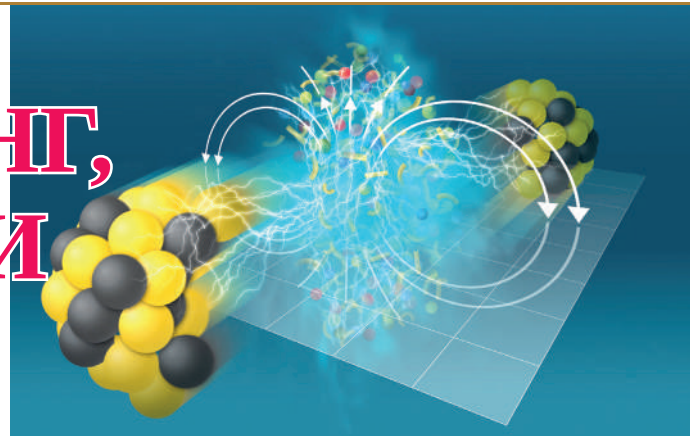
ИЛМ ЙЎЛИ

ОЛИМ БЎЛСАНГ, ОЛАМ СЕНИКИ

Ўттиз йилдан зиёд умри дунёнинг энг машхур илмий марказларидан бири – Дубна бирлашган ядро тадқиқотлари институтида (Россия) ўтаётган ўзбек олими, физика-математика фанлари доктори Авазбек Носировни олим сифатида эмас, инсон сифатида кашф этишга ҳаракат қилдик.

Авазбек Носиров 1982 йилдан буён ядро-ядро тўқнашувидagi жараёнлар механизми бўйича илмий фаолият олиб боради.

1987 йили Дубнада Бирлашган ядро тадқиқотлари институтида “Оғир ионлар билан тўқнашув реакцияларида кўп нуклонли ўтишлар” мавзусида номзодлик ва 2004 йили Ўзбекистон Фанлар академияси Ядро физикаси институтида “Оғир ион реакцияларида кўп нуклонли ўтишлар ва қўши-

лиш-бўлиниш жараёнларини ярим микроскопик тавсифлаш усули” мавзусида докторлик диссертациясини ёқлаган.

Авазбек Носиров чет эллик олимларнинг экспериментлари натижасини таҳлил этишда улар билан ҳамкорлик қилади. Италиянинг Мессина университети физика факультети олимлари профессор Жоржио Жиардина, доктор Жузеппе Мандалио, Германиянинг Юстус Либих университети олимлари, Жанубий Корея, Хитой, Ҳиндистон олимлари билан ҳам халқаро ҳамкорликда ишлайди.

(Давоми 2-саҳифада.)

ЎЗБЕКИСТОН ВА ОЗАРБАЙЖОН ЎЗАРО ДЎСТЛИК МУНОСАБАТЛАРИ ЮКСАК ДАРАЖАГА КЎТАРИЛДИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Озарбайжон Республикаси Президенти Илҳом Алиевнинг таклифига биноан 2 июль куни давлат ташири билан Боку шахрига борди.

“Зағулба” қароргоҳида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевни расмий кутиб олиш маросими бўлди. Олий мартабали меҳмонни Озарбайжон Республикаси Президенти Илҳом Алиев самимий кутиб олди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Озарбайжон Республикаси Президенти Илҳом Алиев тор доирада учрашув ва Олий давлатларaro кенгашининг иккинчи

йигилишини ўтказдилар.

Боку шахрида бўлиб ўтган музокара-лар якунида икки давлат раҳбарлари Олий давлатларaro кенгашининг иккинчи йигилиши қарорини қабул қилдилар. Шунингдек, қатор икки томонлама ҳужжатлар алмашилди.

Ташири доирасида Боку шахрида “Ўзбекистон” боғига тамал тоши қўйишга бағишланган тантанали маросим бўлиб ўтди.

Шундан сўнг мамлакатимизнинг Боку шахридаги элчихонаси янги биносининг очилиш маросими ўтказилди. Тадбирда Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев ва Озарбайжон Президенти Илҳом Алиев иштирок этдилар. Етакчилар рамзий тасмани кесиб, дипломатик ваколатхонанинг

янги биносини тантанали равишда очдилар.

Таширининг иккинчи кунида Боку шахрида Озарбайжон халқининг умуммиллий етакчиси Ҳайдар Алиев мангу кўним топган Фахр хиёбонига ташири буюрилди. Президентимиз Ҳайдар Алиев қабрига гул қўйиб, Озарбайжоннинг буюк давлат ва сиёсат арбоби хотирасига эҳтиром кўрсатди. Сўнг Ўзбекистон Раҳбари Боку шахридаги Ғалаба боғига ташири буюриб, Озарбайжон ватанпарварлари хотирасига ҳурмат бажо келтирди.

Давлат ташири доирасида Раҳбаримиз Фузулий шахрига келди. Сафар давом этмоқда.

ЎЗА

ТААССУРОТ

БИЗДАН ҚАЙ ИШ ЛОЗИМ БЎЛСА, БАРЧАСИГА ТАЙЁРМИЗ!

Давлат раҳбарининг халқ билан, хусусан, ёшлар билан мулоқоти сони йилдан-йилга ортиб бормоқда. Навбатдаги учрашув 30 июнь – Ёшлар куни байрами муносабати билан пойтахтимиздаги Халқаро конгресс марказида ўтказилди. Глобал ёшлар форумининг ёпилиш маросими ҳам ушбу кунга тўғри келгани тадбирга алоҳида моҳият бағишлади.

Учрашув бошланишидан олдин юртимизнинг турли нуқталаридан йиғилган ёшлар ўзаро танишдик. Дўст-биродар, ўртоқ-дугона бўлдик. Ўз ҳудудимиздаги янгиликларни бўлишдик. Буни қарангки, ҳар биримизда айтса арзигулик ютуқ ва ўзгаришлар етарлича экан.

Кўп ўтмай даврамизга давлат ва жамоат арбоблари, олимлар, шоирлар, спортчилар, тадбиркорлар ва хорижлик меҳмонлар келиб қўшилди. Барчамиз қизиқишларимиздан келиб чиқиб ўз соҳасининг профессионалларини суҳбатга тордик, саволларимизга жавоб олдик. Катта экранда эса 14 та ҳудуддаги студиялардан қатнашаётган дўстларимиз кўриниб турибди.

Ва ниҳоят, геометрик аниқликда терилган ўриндиқларга жойлашдик. Шу пайт бошловчининг жарангдор овози янгради:

“Янги Ўзбекистоннинг азиз ёшлари! Кутиб оламиз, Ўзбекистон Республикаси Президенти...”

(Давоми 2-саҳифада.)

ТУТАШ ТАҚДИРЛАР

АЛАШ ҚАҲРАМОНИ

Таниқли жамоат арбоби, маърифатпарвар, “Алаш” партияси аъзоси, журналист ва драматург Билал Сулеевнинг суронлар ичида ўтган қисқа умрига назар ташлаган одам унинг сермахсул фаолияти ва аччиқ қисматидан мутаассир бўлади.

У қўшни қозоқ диёрида ташкил қилинган Алаш ўрда ҳукуматида ҳуррият, миллий давлатчилик учун фидокорона хизмат қилди. Маърифатпарвар педагог сифатида кўплаб шогирдлар тарбиялади, дарслик ва кўлланмалар яратди. Қуйида 45 ёшида эрк ва маърифат йўлида қурбон этилган қозоқ ўғлини ҳаётига разм соламыз.

Билал Сулеев 1893 йил ҳозирги Қозоғистон Республикасининг Олмаота вилояти Сортепа кишлоғида дунёга келган. Маҳаллий чорвадор бойлардан саналган отаси Сулей ҳожи Мейлиули – қозоқларнинг найман уруғига мансуб бўлиб, овул болаларига муаллимлик қилган

Билал Сулеев (1893-1938)

маърифатпарвар инсон эди. Билал Сулеев 1908–1911 йиллари Есенгул Маманулининг “Мамания” жадид мактабида ўқийди.

(Давоми 7-саҳифада.)

МУЛОҲАЗА

Жавонда “қариётган” тўнлар

Етти йил олдинги гап. Қўшни элатдаги ўрта мактабнинг юқори синф ўқувчи йигитлари илтимос билан келишди: “Мақтабимизда ҳазрат Навоий ва Бобур Мирзо таваллудлари кунига саҳна кўриниши тайёрляймиз. Сизда зартўн бор дейишди... Бериб турсангиз”.

Ҳақиқатдан ҳам кийим жавонимда турли сана, тадбир, тўйларда елкамга ташланган зар чопонлар бор эди. Озмас – нақ ўн иккита.

Ҳазрат Навоий ҳамда шох ва шоир Заҳриддин Муҳаммад Бобур сиймосида чиқадиған йигитлар улар орасидан ўз бўйларига мосини танлашди.

Эътибор бердимки, вақт ўтиши билан тўнларни чанг босган, тусини йўқотган.

(Давоми 8-саҳифада.)

МАЪРИФАТ ЛИБОСИДАГИ ОЗОДЛИК

Ҳар гал уни ўқганимда, бу ўта йирик лойиҳа учун Беҳбудий қанча изланган, фикрлаган, маслаҳатлашган экан, деб ўйлаб қоламан. Маданий мухторият дейилгани билан ҳужжатда сиёсат иқтисод ҳам, дину ҳуқуқ ҳам – Туркистон халқлари ҳаёти билан боғлиқ барча масала ўрин олган.

Ёки бошқа бандида “Оврупои Русия мусулмонларидан зиёдароқ автономияни Туркистонга берилмоғи лозимдур”, дейди ва бу фикрни “туркистонлилар ҳануз доҳилан ўзини ўзи идора эдар ва Оврупои Русиядаги қардошларимиздан ихтиёрлидурлар”, деб асослайди. Туркистон нисбатан оздорқдир, демокда Беҳбудий. Бу фикри учун мустамлакачилар нега унга эътироз билдира олишмаган, нега уни жазолашмаган? Негаки, Бухоро амирлиги, Хива хонлиги қоғозда мустақил давлатлар ҳисобланган. Аслида ундай эмаслигини Беҳбудий билса-да, вазиятдан ҳуқуқий жиҳатдан зийраклик билан фойдаланган.

Лойиҳадаги “Туркистон мактаблари ва мадрасалари ҳукумат назоратидан озод бўлсун” талабини олайлик. Мактаб ва мадрасаларнинг чор ҳукумати назоратида бўлганлиги ҳақидаги ҳужжатлар архивларда турибди. Мустамлакачилар маҳаллий халқнинг саводли бўлишига мутлақо қарши бўлишган.

(Давоми 5-саҳифада.)

ОЛИМ БЎЛСАНГ, ОЛАМ СЕНИКИ

Бошланиши 1-саҳифада.

У дунёдаги энг нуфузли 20 та илмий журналнинг рецензенти. Олимнинг илмий кашфиёти 62 йилдан буюн дунё физик олимларининг ядролар тўқнашганда тўла қўшила олмаслиги ҳақидаги тасаввурини ўзгартирди. У турли ядро физикаси марказларида олинган тажриба натижаларини ўзимизнинг олимлар яратган назарий физика модели доирасида тушунтириб бера олди. Бу ҳақидаги илмий мақола 2023 йил баҳорида физикларнинг нуфузли "Physics Letters B" журналыда чоп этилди. У Россиядаги Бирлашган ядро тадқиқотлари институтида 2023 йилнинг биринчи ярмидаги энг яхши назарий мақола деб тан олинди.

Авазбек Носиров ҳар йили икки марта Ўзбекистонга келиб, ёш олимлар билан ишлайди. У Бирлашган ядро тадқиқотлари институтининг илмий тадқиқотлар бўйича 1992, 2004, 2016 йиллардаги олий мукофотига муносиб қўрилган.

КАТТА АРАВА ҚАЕРГА ЮРСА...

Отам узоқ йиллар колхозда раис бўлган. Эрта кетиб, кеч қайтса-да, ўқишимиз, хулқимиз, муаммоларимиз ҳақида онамдан сурштирарди. Онам фаросатли, табдилри, мурасали аёл бўлиб, бирор марта бировнинг кўнглини оғритганини эшитмаганман. Аммо тарбия борасида қаттиққўл бўлиб, кучли интизом талаб қиларди биздан. Энди, ўн икки боланинг еттиси ўғил бўлгандан кейин бусиз бўлмайди. Шунинг учун ҳам ҳаммамиз мактабни олтин медаль билан битирганмиз. Уй юмушларини эл қатори қилардик, шунинг баробарида дарс тайёрлаш ва китоб ўқишга ҳам вақт қолдирарди онамиз. Оиламизда илмга, илмли кишиларга ҳурмат кучли, ота тарафдан ҳам, она тарафдан ҳам бобо-бувиларим ўқимишли, зиёли кишилар бўлган. Назира буювим "Болам, ҳали бир куни китоб чиқарсанг, бир четиға менинг ҳам исимини ёзиб қўй", дерди ҳазил аралаш.

Отам раис бўлса-да, ўртаҳол яшардик. У кишининг ҳаётдаги ҳалоллиги ва бировнинг ҳақидан ҳазар қилишига ҳавас қилардим. Ўзим ҳам илмий фаолиятимда шу икки фазилатга амал қилишга ҳаракат қиламан.

БУЛОҚБОШИДАН ДУБНАГАЧА

"Суюнчи" фильмидан футбол чоғида дераза синиши саҳналари эсингиздами? Биз ҳам қўшни-қариндош болалар билан тўп тегиб, неча марта дераза кўзларини синдирганмиз. Аммо онажоним индамасдилар. У пайтлар бола кўнгли моддий матоҳлардан устун турганмикан, дейман-да.

Хонамиздаги жавонда Кайковуснинг "Қобуснома"си турарди. Бўш қолсам келган жойидан ўкиб кетаверардим. Энди ўйлаб қарасам, ўғил болалар тарбияси учун муҳим бўлган бу китоб тасодифан кўз олдимизда турмаган экан.

Саккизинчи синфлигимда илк бор физикадан олимпиадага қатнашиб, туман ва вилоят босқичларида 1-ўринни, Республика бўйича 3-ўринни эгаллаганман. Биринчи марта Навоибирск шаҳрида ўтказилган Бутуниттифоқ физика олимпиадасида фахрли ўринни эгаллаганимда онам жудаям севинган.

Бунда физика ўқитувчим Тоштемир Умаровнинг хиссаси катта бўлган. Ҳар куни дарсдан кейин домлам билан шугулланардик, у киши мураккаб масала китобларидан фойдаланишни ўргатардилар. Шу тариқа мактабни олтин медаль билан битириб, имтиёз асосида Тошкент давлат университетининг физика факультетида ўқишга қабул қилинганман.

ЁШЛАР ВА ФИЗИКА

Ҳозирги ёшларнинг айримлари илм олишининг осон йўлини қидиради, ҳеч бир масала устида узоқ боши қотирмайди, маърузага ҳам доскадаги тайёр ечимни расмга тушириб олиб тайёрланади, интернетдан қидиради, хуллас, меҳнат қилишга эринадди. Энг оқсайдиган тарафи: тил билмайди, ўрганишга ҳаракат ҳам қилмайди. Ҳаммаси ҳам шундай эмас, лекин шунақалари кўпдай кўринади.

Саккизинчи синфда Бутуниттифоқ физика олимпиадаси ғолибларидан бўлганим учун мени Москвадаги физика-техника институтининг сиртки мактабига қабул қилишган. Ҳар чорак рус тилида физика, математика ва геометриядан назорат ишлари жўнатишарди. Бошида масалаларни тушунишга қийналганман, кейин секин-аста рус тилини мустақил ўргандим.

Онамнинг ишончи, алқашлари куч бериб, 1976 йили ўқишимни ТошДУдан Москва давлат университети физика факультетида кўчирдим. Мусофирликда юрганимда доим ўзимга-ўзим "Сени Ўзбекистонда ота-онанг, укаларинг, қариндошларинг, дўстларинг кутишяпти, сендан умид қилишяпти", дея далда берардим.

Бугун баъзилар четга чиқсам маза қилиб юраман, назорат бўлмайди, ўқишдан, ишдан ортганимда айшимни сураман, деб ўйлайди.

Баъзилар шундай қилади ҳам. Аввало, одам ўзини ўзи назорат қилиши керак. Ақл-хуши жойида, иродаси бақувват одамга бошқанинг танбех-тергови керак эмас.

Талабаликда бўш вақтим бўлмасди. Спорт билан шугулланиб, югурар эдим, қишда чанги учардим. Ўша пайтда олинган ҳаётий динамика ҳали-ҳали давом этапти. Атрофимдаги инсонларнинг, ҳамқишлоқларим ва қариндошларимнинг менга бўлган ишончини оқлашга ҳаракат мен учун доим мотивация беради.

Бу интилишнинг мевалари жуда ҳам ширин: авваллари натижа аъло баҳолар бўлса, кейинчалик илмий мақолалар ва ечилаётган илмий муаммолар, ҳозир эса мен олиб бораётган тадқиқотлар натижаларининг дунё олимлари томонидан тан олиниши ва уларнинг ҳамкорлик таклифлари, атрофимда илмга чанқоқ шоғирдларимнинг борлиги ва уларнинг муваффақиятларидир.

ОИЛАМ

Шу даражага етишимда ота-онамнинг тарбияси, меҳри, туғилиб-ўсган муҳитим, устозларимнинг беминнат хизмати бўлса, кейинги ҳаёт йўлимда ўзимни топишим, илм қилишим, бу йўлда нимагадир эришишимда турмуш ўртоғим, оиламнинг ўрни беқийс. Чунки хонадонимдаги хотиржамлик, илиқлик, ёруғ аура — ҳаммаси аёлим Мастурахон билан боғлиқ.

Олимнинг аёли бўлиш осон эмас. Бунинг учун сабр-тоқат, бағрикенглик ва оилага чексиз муҳаббат керак. Уйингизда ҳар куни жанжал бўлса, "Пул! Пул!" деб қош чимириб, қовоғи очилмайдиган хотин остонада кутиб турса, нафақат илмдан, балки ҳаётдан безиб кетади одам.

Бахтимга бोरимга ҳам, йўғимга ҳам чидаб, қўллаб-қувватлайдиган, илм қилишимга шароит яратиб берадиган аёл учраган менга. Чунки арзимаган маошга кўниш, ижарада яшаш осонмас.

Иккита ўғлим бор. Тўнғичим Беҳзоджон Жаҳон иқтисоди ва дипломатияси университетида кириб Японияга грант ютди ва ўша ерга ўқишга кетди. Ҳозир Японияда яшайди. Келинимиз Манатсу япон миллатига мансуб, аммо ўзбекка ўхшайди, қадриятларимиз, эътиқодимизни қабул қилган. Ўзи ҳам, фарзандлари ҳам ўзбекчада бинойидек гапиради.

Иккинчи ўғлим Нусратилло менинг соҳамда ўқиди. Институтни битириб, у ҳам хорижга ишга таклиф қилинган.

ВАТАНГА ҚАЙТИШ

1994 йилдан Дубнада илмий фаолият билан бандман. Ҳануз фуқаролик олиш ҳақида ўйлаган эмасман. Бир йилда икки марта хизмат сафари билан ЎзА Ядро физикаси институтида талабаларим билан шугулланиб, уларга йўл-йўриқ кўрсатиб кетаман. Бу йилдан бошлаб ишлаган даврим учун ҳақ тўлаш ботиб. Бу мамлакатимизда олимларга нисбатан қарашлар ўзгаришини, илм кадрланаётганини кўрсатади, шунинг учун алоҳида таъкидлаялман. Бу орада бир неча бор бутунлай қайтиб келиб ишлаш таклифи тушди. Бироқ, ўйлаيمانки, мен четда ишлаб, изланиб, халқим учун кўпроқ фойда келтираман.

Биттагина армоним бор: ота-онамнинг хизматида муқим бўла олмадим. Бироқ қўлимдан келганича дуоларини олишга ҳаракат қилдим. Оламдан ўтиб кетишганига ҳам анча бўлди. Доим теран нигоҳларини ҳис қилиб тураман.

Англаб етганим шуки, қаерда бўлмайлик, ўз илмимиз, ўз хунаримиз билан Ватан учун, ватандошлар учун қўлимиздан келганича наф келтиришимиз керак экан. Юртга ҳар келганимда, битта бўлса-да, шоғирд тарбиялаб, кўнглида илмга муҳаббат уйғота олсам, ҳеч бўлмаса, фикрини ўзгартира олсам, бу мен учун жуда катта шараф бўлади.

Шаҳноза РОФИЕВА ёзиб олди.

БИЗДАН ҚАЙ ИШ ЛОЗИМ БЎЛСА, БАРЧАСИГА ТАЙЁРМИЗ!

Бошланиши 1-саҳифада.

Бутун зал оёққа қалқди. Кўзлар саҳнага қадалди. Орамизда Давлат раҳбарини телевидение ёки интернетда эмас, ҳаётда илк бор кўриб турган йигит-қизлар кўп эди. Уларнинг нигоҳидаги меҳр ва хурсандчиликдан даврамиз файзига файз қўшилди, гўё меҳр нури билан зал яна ҳам чароғон бўлди.

Шавкат Мирзиёев бутун Ўзбекистон ёшларини байрам билан самимий муборакбод этди.

Шундан сўнг, Юртбошимиз ёшлар учун манфаатли бўлган ташаббуслар ва янги имтиёзларни эълон қилди. Уларни санашдан олдин нутқдаги бир гапга эътиборингизни қаратсам: **"Азиз ўғил-қизларим! Ҳозирги вақтда дунё қандай нотинч, қандай мураккаб бўлиб бораётганини кўриб турибмиз. Тинчлик — энг буюк неъмат, инсон қадри ва адолат — энг олий қадрият эканини ҳар қачонгидан ҳам чуқур ҳис этмоқдамиз"**.

Дарҳақиқат, бугун вайронкор кучлар ёшлар қўлига ажал қуролларини бераётган ёки очлик ва юпунликдан бошқа нарса беролмаётган бир пайтда бизда ҳар уч-тўрт ойда ёшлар учун янги имкониятлар берилмоқда.

Натижада, Ўзбекистон БМТнинг "Ёшлар — 2030" стратегиясини жадал амалга ошираётган 10 та давлат қаторига кирди.

2024 йилда юртимиз ёшлари ТОП-500 талик олийгоҳларга кириш бўйича Марказий Осиёда 1-ўринни эгаллади. Бугунги кунда 30 нафар ёш дунёнинг ТОП-10 талик олийгоҳида, 500 нафари ТОП-100 ва 1 минг 500 нафари ТОП-300-талиқдан жой олган нуфузли университетларда таҳсил олмақда.

Футбол бўйича 17 ёшгача бўлган ўсмирларимиз Осиё чемпиони бўлди, Ўзбекистон миллий терма жамоаси илк бор Жаҳон чемпионатида йўлланма олди.

261 та ёшлар ташкил қилган корхонанинг йиллик айланмасы 100 млрд. сўмдан ошди.

2025 йилнинг 6 ойида халқаро фан олимпиадаларида 166 та медаль қўлга киритилди.

"Бир миллион дастурчи" лойиҳаси доирасида 325 минг ёш IT соҳасига ўқитилди.

Ўтган йили 150 мингдан зиёд ёш халқаро тил сертификатлари олди, бу 2023 йилга нисбатан 2 баравар ўсиш дегани.

Ушбу кўрсаткичларни кўтариш, ёшларни қўллаб-қувватлаш тизимини тақомиллаштириш мақсадида эндиликда ҳар йили 3 минг нафар салоҳиятли ўқувчи дунёнинг нуфузли университетларига тайёрланади.

STEM соҳалари учун "Эл-юрт умиди" квоталари бир неча баробар оширилади. ТОП-300 олийгоҳга кирган ёшларга банклар томонидан 20 минг доллар имтиёзли кредит берилади.

"Бир миллион сунъий интеллект етакчилари" дастури ишга туширилади.

5 йилда барча мактаб битирувчилари сунъий интеллект соҳасида билимли бўлади.

2025 йилда 50 минг нафар қиз "Рақамли авлод қизлари" лойиҳаси билан қамраб олинади.

Ҳар йили юқори синф ўқувчиларини касб танлашга қизиқтириш ва кўмаклашиш мақсадида "Менинг касбим" республика танлови ўтказилади.

"Келажақ лидерлари" дастурига ҳар йили 100 нафар ёш жалб этилади ва хо-

рижий стажировкага юборилади.

300 миллион долларлик "Ёшлар бизнеси" ва "Келажаққа қадам" дастурлари орқали 240 минг ёш банд этилади.

Буллар шунчаки рақам ва режалар эмас. Рақамлар ортидаги меҳнат ва маблағ ҳисобланса, Ўзбекистон ёшлар учун нақадар катта инвестиция киритаётганини тасаввур қилиш мумкин.

Эътиборлиси, нутқ қуруқ ҳисобот ёки иш режа шаклида бўлмади. Президентимиз ёшларнинг кўзига қараб, тенгдош суҳбатдоши билан фикрлашаётгандек сўзлади. Жараёнга ҳудудлар билан бўлган мулоқот, зарофатли лутфлар ва оталарча панд-насиҳат ўзгача руҳ бағишлади.

Ушбу тарихий нутқдаги ҳароратли сатрлардан намуналар:

"Катта-катта давлатлар, дунёнинг энг нуфузли компаниялари бугун бизга нега ишонмоқда? Нега миллиардлар доллар инвестиция киритмоқда?"

Бу, албатта, бежиз эмас. Чунки ҳамкорларимиз ёшларимизнинг илм-фан, таълим, IT, маданият, санъат ва спортдаги ютуқларини кўриб, салоҳиятимизга баҳо бермоқда, эртанги кунимиз пойдевори мустаҳкам эканига ишонч ҳосил қилмоқда".

"Яқин-яқингача умрини пахта даласида ўтказган оддий оила фарзандлари илмда, спортда, бошқа соҳаларда бундай юксак марраларни эгаллашни тасаввур қилиш ҳам қийин эди."

Биз ёшларимиз учун шароит яратдик, улар бундан унумли фойдаланиб, баланд чуққиларни забт этмоқда."

Биринчи ва иккинчи Ренессансни буюк аллома ва мутафаккирларимиз яратган бўлса, бугун тарих навбатини сизларга бермоқда."

Ишончим комил, сизлар барча соҳаларда мамлакатимиз байроғини баланд кўтаришга қодирсиз. Сизлар Янги Ўзбекистон бунёдкорлари сифатида янги тарих яратадиган олтин авлодсиз!"

"Бу ишлар "кампаниябозлик" бўлмаслиги, ўзгаришларни ҳар бир маҳалладаги ҳар бир ёш ҳар куни чуқур ҳис қилиши зарур."

Ана шунда Янги Ўзбекистонда таълим олмаган, ишсиз, касб эгалламаган, бир сўз билан айтганда, уюлмаган ёшлар деган тусунчаларнинг ўзи қолмайди!"

"Мамлакатимиз мустақиллиги, халқимизнинг тинч ва осойишта ҳаётини кўз қорачиғидек асрашда сиз, азиз ёшларимизга таянамиз."

Унутманг: мустақиллик — бу шунчаки расмий мақом эмас, балки ҳар бир ёшга ўз тақдирини ўзи белгиллаш имконини берадиган буюк неъмат".

"Ҳеч қачон унутманг, фарзанд-

лари билимли, соғлом, мард ва жасур, доимо олдинга интилиб яшайдиган халқ ва давлатнинг келажаги, албатта, ёруғ бўлади."

Мен бутун Ўзбекистон ёшлари ана шундай фазилатлар эгаси бўлишини тилайман!

Ишончим комил, биз кўп миллатли бутун халқимиз билан, сиз, азиз фарзандларим билан улуг мақсадларимизга, албатта, етамиз! Янги Ўзбекистонни барчамиз биргаликда, албатта, барпо етамиз!"

Навбат бир гуруҳ фаол ёшларга "Мард ўғлон" давлат мукофоти ҳамда "Келажақ бунёдкори" медалини топширишга етди. Тақдирлаш маросими ҳам самимий ва жўшқин кайфиятда ўтди.

Президентимиз ёшларга шунчаки

нишонларни тақиб қўйгани йўқ. Ҳар бир лауреат билан суҳбатлашди. Уларга яна қандай ёрдам кераклигини сўради. Керак бўлса, айримлари кўтарган масалаларни шу ернинг ўзида ҳал этиш бўйича кўрсатмалар берди.

Энг таъсирли нуқталардан бири — велоспорт бўйича Паралимпия терма жамоаси аъзоси Фотима Саиповага уй берилиши воқеаси бўлди. Бунда инсон қадрини улуғлаш, ижтимоий ҳимоя билан ҳар ким ҳамма жойда шугулланиши керак, деган ғоянинг амалий ифодасини кўрдик.

Гарчи диққат марказимизда иқтидорли тенгдошларимиз турган бўлса-да, Президентни маҳаллалардаги 167 минг нафар уюлмаган ёш, тарбияси оғир ва ҳуқуқбузарлик қилган 17 минг ўқувчи уйлантираётгани сезилди учрашув давомида.

Шу ўринда Давлат раҳбари янги сайланган маҳалла раисларига мурожаат қилди:

"Маҳалладаги тинчлик, ҳамжиҳатлик, меҳр-оқибат, соғлом муҳит кимга боғлиқ? Аввало, сизларга боғлиқ."

Маҳаллада битта боланинг нотўғри йўлга кириши ҳам фавқуллода ҳолат бўлиши керак. Шунинг учун, ҳар бир бола ҳақида, унинг тақдири, келажаги ҳақида, аввало, сизлар кўпроқ қайғуришингиз лозим".

Одатда, мулоқот ўтказиладиган залда стол-стул қўйилади. Аммо бизнинг саҳнада фақат минбар ўрнатилган эди. Демак, асосий урғу нутқ ва табрикка қаратилган экан. Шундай бўлса ҳам Президентимиз тик оёқда туриб ёшлар билан бир соатга яқин мулоқот қилди. Унда йигирмага яқин йигит-қиз ўз таклиф ва ташаббусини билдирди.

Мулоқот мутлақо эркин муҳитда ўтди. Сўз сўраганларнинг барчаси мақсад-муддаоларини изҳор қилди. Ҳар бир ёшнинг масаласи тегишли ташкилот раҳбариятига йўналтирилди. Агар яна қўшимча таклифлар чиқадиган бўлса, уларни тўплаш ва Президентга етказиш Ёшлар ишлари агентлиги раҳбари Алишер Саъдуллаев зиммасига юкланди. Шу тариқа тарихий учрашув ниҳоясига етди.

Яқин йилларгача бутун дунё назарида "миллион эгатларга сочилган" халқнинг болалари сифатида қўрилган, бугун эса Янги Ўзбекистоннинг олтин авлодига айланган ёшлар кўнглидан нима ўтди экан? Бахтли авлоднинг вақили сифатида ҳаёлимга халқ шоири Ҳалима Худойбердиеванинг ушбу сатрлари келди:

**Сиз қуёшсиз, баландланг-у
ботар ерни унутманг,
Илдиздансиз, тагин илдиз отар
ерни унутманг,
Туркистондай қайтиб келиб
ётар ерни унутманг,
Мендан қай иш лозим бўлса,
Барчасига тайёрман!**

Отабек БАКИРОВ

ТАҚДИМОТ

БОҚИБЕҒАМГА БАХТ БЕГОНА

Уйғонмоқ машаққати, уйғотмоқ масъулияти ҳақида спектакль

Яқинда Қашқадарё вилояти мусиқали драма театрида таниқли ёзувчи Хайриддин Султоннинг “Уйғон, болам!” асари асосида устоз режиссёр Олимжон Салимов томонидан саҳналаштирилган спектакль премьераси бўлиб ўтди. Қарши шаҳри шу куни бамисоли мамлакатнинг театр пойтахтига айланди. Премьерада вилоятда истиқомат қилаётган ижодкорлар, профессор ва ўқитувчилар, ёшлар, меҳнат фахрийлари билан бир қаторда Тошкентдан борган бир гуруҳ зиёлилар ҳам қатнашди.

Камина ушбу тақдимотга андак хавотир билан борганимни яширмайман. Гап шундаки, спектаклнинг адабий асоси бўлмиш ҳикояни аввалроқ адибнинг “Ишонч телефони” қиссасида ўқиган эдим. Яхши бадий асарнинг саҳна ёки кино талқини эса ҳар доим ҳам кўнглидагидек чиқавермайди. Хайриятки, бу галги хавотирим асоссиз экан. Бири адабиётда, иккинчиси саҳна санъатида доврўқ қозонган адиб ва режиссёр тандеми натижасида реалистик услубда ёзилган, роҳатланиб ўқишга мўлжалланган наср намунаси асосида кирои томоша асари юзага келибди.

Театр санъатида хос абсурд, фожеийлик, комедия, фарс ва гротеск элементлари қоришиб кетган “Уйғон, болам!” спектаклида бугунги ҳаётимизнинг мураккаб, таъбир жоиз бўлса, парадоксал манзаралари кўрсатилган.

Асосий қаҳрамонлардан тортиб, эпизодларда бирров кўриниш бериб ўтган персонажларга қадар – барчаси томошабин ёдида қолади. Кўп замондан буён аломат қорхонада бири икки бўлмай ишлаб келаётган, “аммамнинг бузоғи” бўлмиш Худойберди, унинг сериалга муккасидан кетган ношуд-нўноқ хотини Маҳмуда, хўроз уриштиришга ишқибоз тўнғич ўғли Шохрух, бекоричхўжалик бобида акасига “дарс ўтадиган” “Санжай” (отанаси машхур ҳинд актёрига чексиз муҳаббати боис уни шу ном билан атайтиди), “ойлиги туфлигимни йиртиб борганимга арзимаиди” дея дурустгина ишларни ҳам назар-писанд қилмайдиган арзанда қиз Ҳилола... Даъвоси осмон бу зоти мубораклар қасру қошонада яшаса керак-да, деб ўйласангиз адашасиз. Бу оила “Бир кун кўл, ўн кун чўл” қабилида вайрона бир ижара кулбада умргазаронлик қилади.

Тайинли даромади бўлмаган оилани камбағаллик ботқоғидан қандай олиб чиқиш мумкин? Ана шу муаммо ечимига шўнғиган бош қаҳрамон Бегмат Ражабович хитойлик буюк ислохотчи Дэн Сяопин кўрсатмаларига таяниб, не бир кор-амал, не бир усул-усулларини қўлламайди дейсиз! Қавм-қариндошлар ёрдами билан Худойбердининг омонат уйини таъмирлатади, газ, сув, чироқ пулини тўлаб беришдан ҳам қочмайди, Шохрухни ички ишлар соҳасига ўқишга жойлайди, уй қуриш учун ҳокимликдан ер ундиради, иморат солмоқ учун ўз номига кредит олади. Қадрдонларини камбағаллик чоҳидан чиқармоқ учун уларнинг қўлига “балик”

эмас, “қармоқ” ҳам бериб кўради.

“Уйида чакса уни йўқ, том бошида кўш тандир” деганларидек, боқибеғам оила иморат учун олинган отнинг қалласидек кредит пулини юбилей тантаналарига, кўчат пулини эса хўроз жангига сарфлаб юборади. “Боваси” Бегмат Ражабович кўлловида милиция капитани бўлган Шохрухбой енгилтак аёлга илакишиб жиноят кўчасига қиради. Боқибеғамга бахт ҳам бегона!..

Алқисса, ҳоҳлатбарор Бегмат Ражабовичнинг камбағалликка қарши курашиш йўлидаги барча саъй-ҳаракатлари чиппакка чиқади. Ҳатто “Хитой мўъжизасининг меъмори” Дэн Сяопиннинг “Ер юзидаги миллионлаб одамларни қашшоқлик ботқоғидан халос этган олижаноб дастури” ҳам иш бермайди денг! Негаки, муаллиф киноя ила қайд этганидек, мазкур дастурда “камбағалнинг аммаси тўй қилса, кредит пулини тўёнага бервориш”, “қирқ-эллик ёшда ресторанда базми жамшид ўтказиш”, “бўғзигача қарзга ботса ҳам, юз-юз эллик килолаб ош тарқатиш” ҳисобга олинмаган-да! Энг асосийси, зуваласи танбаллиқдан олинган, боқибеғамлик ила қорилган эр-хотину ака-сингилда яқранг, нурсиз ҳаётни тарқ этмоққа жилла хоҳиш йўқ.

Ҳаёт ҳақиқатларини теран англаган муаллиф гўё замонга, замондошларига кўзгу тутати. Мард бўлиб айтилик, ён-атрофимизда, маҳалла-қўй, ҳеш-ақраболар орасида спектакль қаҳрамонлари каби боқибеғам, танбал, осмондан чалпақ ёғишини кутиб ўтирганлар йўқми?

Сўнгги йилларда мамлакатимизда камбағаллиқни қисқартириш, аҳолини ишли қилиш, эҳтиёжманд оилаларни қўллаб-қувватлаш борасида кенг қамровли чоралар кўрилмоқда ва улар ижобий натижасини бермоқда. Афсуски, юртдошларимиз орасида бундай кўмагу ёрдамни сууистеъмол қилаётган, тўрт мучаси соғ бўла туриб, боқимандалиқни касбга айлантираётганлар ҳам учраётми. Назаримизда, муаллиф гоҳ аччиқ киноя ва истехзо, гоҳ бегубор ҳазил-хузул орқали жамият эътиборини ана шу норасоликка қаратмоқни ҳам кўзлаган.

Спектаклда эр-хотин ролини уйнаган актёрлар Шерали Шониезов ҳамда Моҳичеҳра Абдурахмонованинг ихросини алоҳида таъкидлаш лозим. Актёр бош қаҳрамон Худойбердининг орият ҳамиятини аллақачон унутганини хатти-ҳаракатлар, гап-сўзлар орқали таъсирли тарзда кўрсатиб берган. Кун-уззукун кўни-кўшни билан кераксиз мавзуларда валақлашадиган Маҳмуда образи ҳам ишонарли талқин этилган. “Олманинг тагига олма тушиши” маълум – лоқайд, беғам ота-она тарбиясини олган болалар ҳам ўз ҳаётига ўзи эгалик қилолмайди.

Томоша асосида кўҳна бир ривоят ёдимга тушди. Айтадиларки, шоҳ Анушервон одил замонида ҳалол меҳнат ортидан кун кечирмоқ шарафидан воз кечишга тайёр бўлган текинтомоқларга ҳам мурувват кўрсатилбди. Жарчилар ишга бўйни ёр бермайдиган мардум пойтахтга келиб, шоҳ қасри рўпарасида манзил тутиши мумкинлиги, уларга текин таом улашилиши ҳақида овоза тарқатибди. Бутун бошли мамлакатдан ўн етти танбал йиғилиб келибди. Ораларидан ҳар куни бир киши текин овқатни олиб келиши учун наваб белгилашибди. Аммо шу онданок жанжал, ур-тўполон бошланибди – бирортаси наватчилиқни бошлаб беришни истамасмиш...

Қиссадан ҳисса шуки, ҳамма замонда ҳам боқибеғамлик, текинтомоқлиқни касб этган тоифа мавжуд эди.

Қайд этмоқ жоизки, дунёнинг қийлу қолига маҳлиё бугунги томошабинни “ибратхона”га олиб бормоқ осон эмас. Замонавий томошабин аввалгидек содда эмас. У бармоқларини смартфон экранига қўйганча, қурраи арз пулсидан воқиф бўлиб ўтирибди. Айни чоқда, замонавий томошабин сабр аталмиш неъматдан бебаҳра. Уни ҳайратга солиш, икки соат мобайнида ўриндиққа михлаш учун театр ижодкорлари фавқулодда тажрибаларга қўл урмоғи лозим бўлади. “Уйғон, болам!” ижодкорлари бу вазифани урдалаганига санъат саройида йиғилган турли ёш, турфа хил касб-кордаги замондошларимизнинг томоша асосидаги ҳайрату ҳасрат қоришиб кетган нигоҳлари шохидлик берди.

Улуғ маърифатпарвар шоир Чўлпон “Миллатни уйғотиш – уйғонганларнинг вазифаси”, деган эди. Спектакль давомида ҳам уйғониш сўзи бот-бот янграйди. Назаримизда, муаллиф боқибеғам бир оиланинг фожиасини кўрсатиш орқали гафлат уйқусида ётган юртдошларимизни уйғотмоқни кўзлайди. Бамисоли “Бугун мудраш, уйқусираш, пинакка кетиш эмас, балки бедорлик замони, юрт равнақи йўлида белни маҳкам боғламоқ замони, яратмоқ, яшнатмоқ замони!” дея бонг уради. Асар бош қаҳрамони тилидан янграйдиган “То бир қавм ўзларини ўзгартирмагунларича, Аллоҳ уларнинг холини ўзгартирмас” (“Раъд” сураси, 11-оят) деган илоҳий эслатма ҳам спектаклдан кўзланган мақсад-муддао нақадар чўнғ, нақадар улкан эканини тасдиқлайди.

Театр санъатимизнинг атоқли намоён-даси раҳматли Баҳодир Йўлдош саҳна санъатининг асосий вазифаларидан бири инсоннинг “учинчи” кўзи – басират нигоҳини очиш эканини таъкидлаган эди. Мазкур саҳна асари муаллифи ҳам қаҳрамонларининг басират кўзи очилишини орзу қилади. Демак, бу ўринда гап шунчаки уйқудан туриш ҳақида эмас, балки чинакам маънавий уйғоқлик ҳақида кетмоқда.

Бош қаҳрамон Бегмат Ражабовичнинг спектакль мобайнида тепса-тебранмас қариндошларини гоҳ фойдали касб-кор эгаллаш, гоҳ пухта билим олишга чорлаши бежиз эмас. Зеро, боқибеғамлик, текинтомоқлик каби иллатларга айнан фойдали меҳнат ва дуруст таълим-тарбия воситасида чек қўйиш мумкин.

Маънавий қашшоқлиқни бартараф этмагунча моддий фаровонликка эришиб бўлмайди. Ободлик кўнгил ободлигидан бошланади. Спектаклда ана шу ҳаётий ҳақиқатлар ҳам бадий йўсинда намойиш этилган.

Муаллиф умидсизликка тушмайди, балки некинлиқни маъқул кўради. “Камбағалликка қарши курашиш” дастурига мос равишда тайёрланган саҳна декорациясини ёдга олсак. Бир-биридан фарқ қилмайдиган эгизак деразалар қоронғилиқда гўё мудрамоқда. Не бахтки, ўнлаб деразадан уч-тўрттасида чироқ ёниб турибди. Бу – умид нури, ишонч ёдуси. Демак, ҳамма ҳам тошдек қотиб ухламаяпти. Бедорлар бор, уйғоқлар бор! Улар эса, шубҳасиз, мудроқларни уйғоттуси!

“Ҳаммаси тугади, тугади ахир, Парда туширилди, томоша тамом. Бироқ саҳна узра ҳал бўлган тақдир Менинг юрагимда қилмоқда давом”, – деб ёзган эди шоир Рауф Парфи. “Уйғон, болам!” асари ҳам кўпчиликка ана шундай таъсир кўрсатди. Спектакль хотимасида аънаанага кўра ижодкорлар саҳнага чиқишди. Мутаассир томошабин ижодкорларни самимий олқишларга кўмди. Спектакль воқеалари театр саҳнасиндан энди кўнгил саҳналарига кўчди...

Олимжон ДАВЛАТОВ,
филология фанлари бўйича
фалсафа доктори

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Маълумки, миллатни уйғотмоқ, маърифат йўлига солмоқнинг таъсирчан воситаларидан бири ва энг муҳими бу театр деб ҳисоблаган жадид боболар. Айниқса, миллат ойдинларининг пешқадами бўлган Маҳмудхўжа Бехбудийнинг “Театр бу – ибратхонадир” деган қуйма ибораси “томошога ўч ва ҳарис ўлғон улусининг” табиатини бор бўйича қамраб олгани билан алоҳида маъно-моҳият касб этади. Икки кун кетма-кет премьераларда қатнашар эканман, “театр урфдан қолди”, деган гаплар урфдан қолганига гувоҳ бўлдим. Чунки томоша қилганимиз ҳар икки спектакль ҳам томошабин билан тўла бўлди. Муҳими, томоша вақтида бирор мухлис зални тарқ этгани йўқ.

Дастлаб, Муқимий номидаги Ўзбекистон давлат академик мусиқали театрида янгича услубда саҳналаштирилган “Одам ва олам ораси ёҳуд шеърийатнинг мангу сандоси” номли шеърий-мусиқий спектаклини томоша қилдик.

Томоша давомида саҳнада Турғун Бекназаров, Маъсуда Отажоновна, Расулхон Қодирхонов, Инобат Умирова каби таниқли актёрлар билан бир сафда ўн нафар ёш шоир ҳам чиқиш қилди.

Таниқли драматург Кўчқор Норқо-

ЧИРОЙЛИ ВА КИРОЙИ ПРЕМЬЕРАЛАР

бил асари асосида театр бош режиссёри Достон Ҳақбердиев (асар ғояси муаллифи Ботиржон Эргашев, бадий раҳбар Санобар Қўлмирзаева) саҳналаштирган ушбу “Шеърият театри” сеансларини давом эттириш ҳамда республикамиз бўйлаб намойиш этиш керак, назаримда.

муаллифи ва бадий раҳбари, санъат арбоби Олимжон Салимов. Асарни режиссёр Самиддин Лутфуллаев саҳнага қўйган. Рассом Сергей Чуфарнов безаклари асар воқеалигига мос ишлангани эътирофга лойиқ.

Асар қаҳрамонларининг бир маромада, кундалик қувончу ташвишлар, келажақ орзулари билан осуда кечаётган ҳаётий бешафқат уруш туфайли ўзанидан чиқиб кетади. Асосий образларни ижро этган С.Хуррамов (Икромжон), Т.Мирмаксудова (Жаннат), А.Нодирбоев (Турсунбой), Э.Раҳимов (Тоға), Б.Иброҳимова (Зеби) ва бошқа актёрлар саҳнада нафақат ўз қаҳрамонларининг ҳаёти, ўй-ташвишлари билан яшади, балки уларнинг инсоний қиёфасини, изтиробларини, яхшию ёмон хислатларини очиб беришда катта маҳорат кўрсатдилар.

Айниқса, Икромжон ва Жаннатнинг изтироблари ҳеч бир томошабини бефарқ қолдирмади. Фақат бош қаҳрамонларгина эмас, балки саҳнага чиққан ҳар бир актёр шу куни роль ўйнамади, том маънода саҳнада яшади.

Театрдан чиқар эканман, яхши ёзилган асар асосида маҳорат билан саҳнага қўйилган спектакль, қайси даврда ёзилганидан қатъи назар, актёрларнинг бекиёс ижроси, жамоанинг яқдиллиги туфайли томошабин эътирофини қозонишига тақрор амин бўлдим.

Г. ФАЙЗИЕВА

ҚАРДОШЛИК

“БОБОЛАР ИЗИДАН...”

Ўзбекистонлик олимлар ва ижодкорлар Озарбайжонда

Ўзбекистонлик таниқли олимлар, ёзувчилар, санъаткор ва журналистлардан иборат “Боболар изидан...” номли илмий-ижодий экспедиция Озарбайжон пойтахти Боку шаҳрига етиб борди. Ушбу ташриф икки халқ ўртасидаги тарихий илдизлар, маданий ришталар ва маънавий яқинлиқни янада чуқурлаштиришга қаратилган.

Экспедиция иштирокчилари қадимий маданий обидалар, тарихий масканлар ва илмий марказлар билан танишиб, Озарбайжон заминида асрлар давомида яшаб ижод қилган адиблар ижодини ўрганишга бел боғлаган. Саёҳат доирасида илмий учрашувлар, адабий-маданий тадбирлар, ижодий суҳбатлар ҳам режалаштирилган.

“Боболар изидан...” экспедицияси икки халқ ўртасидаги дўстона алоқаларни мустаҳкамлаш, умумий тарихий меросни чуқур ўрганиш ва уни янги авлодга етказишдек эзгу мақсадларга хизмат қилмоқда. Мазкур ташаббус Ўзбекистон ва Озарбайжоннинг илмий ҳамда маданий алоқалари ривожига янги туртки бўлиши кутилмоқда.

Ўзбек ва қардош озарбайжон халқи орасидаги дўстлик кўп асрлик тарихга эга. Айниқса, ўтган асрнинг бошларида жадид тараққийпарвар боболаримиз бу дўстлиқни янада юқори даражага олиб чиққан эдилар. Бу нафақат маданият ва санъат, матбуот, маориф, ҳатто сиёсий соҳадаги кўп қиррали ҳамкорлиқни ҳам ўз ичига олади. Дастлаб, Туркистонга озарбайжон газеталари келди, театр труппалари ташрифи алоқаларга қанот боғлади. 1905–1917 йиллар давомида фаолият кўрсатган жадид мактабларида ўқувчилар дастлаб озарбайжон, татар, турк тилларида чоп этилган дарслик ва адабиётлар асосида ўқитилар эди.

Маълумки, Туркистон жадидлари 1917 йилнинг март ойида “Шўрои ислом” жамиятини туздилар. Улар ўзларининг партиячилик тажрибаларини юксалтириш мақсадида Туркистонга Озарбайжондан Муҳаммад Амин Афандизода, Пирӣ Мурсалзодани қақришади. 1917 йилнинг ёзида илк сиёсий партия – “Турк адам марказият” дунёга келади. Низомиддин Хўжаев мазкур партияда раис ўринбосари вазифасига лойиқ қўрилади.

1917 йил август ойида Мунаввар қори Абдурашидхонов ташаббуси билан Тошкент шаҳрида саккиз ойлик муаллимлар курси очилган эди. Муродхўжа домла Солиххўжаев мудир бўлган бу таълим даргоҳи ўлкада олий таълим сари қўйилган илк қадам бўлган. Унда табиатшунослик фанидан Америкада олий маълумот олган Бурҳон Ҳабиб, тарихчи Заки Валидий Тўғон, жаҳон тарихидан озарбайжонлик Муҳаммад Амин Афандизода каби ўз даврининг етук олим ва мударрислари дарс бериш учун жалб этилади. Афсуски, кейинги даврларда совет тузumi таълиқи остида бу дўстлик алоқалари ўзилиб қолди.

Эндиликда мазкур алоқалар тарихини кенг тадқиқ этиш тарихчиларимизнинг вазифаси бўлса, миллатларимиз орасида иқтисодий-сиёсий, маданий, маърифий алоқаларни тиклаш ва равнақ топтириш барчамизнинг бурчимиздир.

Ана шу вазифалардан келиб чиқиб, “Боболар изидан...” ташаббус гуруҳимиз наватдаги сафар учун Озарбайжонни танлади. Олимлар, ёш ва таниқли шоир-ёзувчи, рассом, санъат вакилларидан иборат гуруҳ шакллантирилди.

Йўлдошларимиз кўнглига фахру ифтихор улашган яна бир муҳим жиҳат – бу айни сафар Юртбошимизнинг Озарбайжонга расмий ташрифи фониде кечаётганидир. Меъзон давлатнинг қатор шаҳарлари юртимиз байроғи билан безатилгани кўнглимизни тоғ қадар юксалтирди, қаддимизни янада тик этди.

Расмий ташриф чоғида мустаҳкамланган кўп томонлама ҳамкорлик қардош халқларимизнинг азалий дўстлик ришталарини янада жипслаштиришга хизмат қилажақ.

Шаҳриёр ШАВКАТ
Боку шаҳри

СУХБАТ

АДАБИЙ ТИЛ МАКТАБИ

ҚАЕРДА?

Ўзбекистон Республикасида хизмат
кўрсатган маданият ходими, таниқли ёзувчи
Назар ЭШОНҚУЛ билан суҳбат

– Ҳақиқий ижодкор фақат ўз даври ва давраси учун ёзмайди. Асарлари асрлар давомида яшашини, миллионлаб қалбларни забт этишини истаманга ёзувчи бўлмаса керак. Назар ака, бу истакнинг ижобати сири нимада?

– Тўғри айтдингиз, ҳар бир ёзувчи умид билан ёзади. Ёзиш асосида шу кўҳна олам, ўзаро муносабатлар, “қаердан келдик, қаерга кетамиз, вазифамиз нима?” деган башари саволларга ўз замонида туриб жавоб излайди.

Масалан, адабиётни инсоншунослик дейдиган бўлсак, ёзаётган китобимиз инсон ҳақида қандайдир хулоса бериши керак. Ўқувчи мутлоаа сўнгидан ниманидир англаб етса, мана шунда асарнинг умри узаяди.

Одатда, одамлар кўнглидаги саволларга жавоб бера оладиган асарларни тез ва осон қабул қилади. Ёзганимиз кимнидир таъсирлантиса, ҳаяжонга солса ёки ўйлантирса, ана ўшанда вазифамизни бажарибмиз. Агар фикрларимиз Вақт элагидан ўтмаса шунга рози бўламиз-да.

– Вазифани муносиб бажараётган экансизки, 2024 йилда АҚШнинг “Mundus Artium Press” нашриёти томонидан “Йил ёзувчиси” деб эътироф этилдингиз. Ана шу муваффақият тарихи ҳақида сўзлаб берсангиз.

– Техас университетига “Жаҳон адабиёти” журнали чиқади. Тахририятнинг ўз нашриёти бор. Улар дунёдаги ёзувчилар ижодини кузатиб боради. Ҳатто, бирорта асари инглиз тилига таржима қилинмаган адибларни ҳам ўқишади. Имконияти бўлса керак-да.

Ўша ташкилот вакили ижтимоий тармоқ орқали мени топиб, боғланди ва мукофотга номзодим қўйилишини айтди. Ҳикояларимни гуғл таржима ёрдамида инглизчада юбордим. Биласизми қандай жавоб келди? “Сиз асл вариантнинг жўнатарининг, ўзимиз таржима қилиб оламиз”, дейишди. Ҳакамлар ҳайъати мукофотлаш сабабини “умуминсоний маданий аутентлиги ҳамда универсал кодларни миллий воқеликда акс эттиргани учун” деб кўрсатишди.

Эътирофдан кўра китобимни инглизчага ўгириб, электрон шаклда онлайн кутубхоналарга жойлаштирилиши мен учун қувончли бўлди. Бу орқали инглиззабон китобхонлар замонавий ўзбек адабиёти намуналари билан танишади, тасаввур кенгайди. Ажабмас, улар орасидан миллий адабиётимизга қизиқувчи таржимонлар чиқса.

Ижодкорнинг яқин ва узоқ давлатлардаги катта-кичик муваффақияти ҳар биримизни хурсанд этиши керак. Чунки унинг исми билан бирга жаҳонда Ўзбекистон номи ҳам янграйди. Буям бир тарғибот. Бугунги имкониятлар замонида “икки дарё ораллиғида қолиб кетди менинг ўшал овозим”, деб ўтириш вақти эмас.

– Китобингиз уммонортида электрон шаклда тарқатилишини таъкидладингиз. Бу жараён бизда ҳам одат тусига кирди. “ZiyouNET” тармоғи, “Ziyouz.uz” портали, “Mutolaa” иловаси ва бошқалар бунинг ёрқин мисоли. Бадиий адабиётлар юз минглаб нусхада чоп этилган даврни кўрган авлод вакили сифатида ахборот-коммуникацион технологиялари китобхонлик даражасига қандай таъсир кўрсатади деб ўйлайсиз?

– Мени қарашимча, салбий таъсир кўрсатмайди. Биз замон шиддати ва глобаллашув таъсирини ҳис қилишимиз керак.

Равож ЎТАР (Раўж Отарбаев) – 1980 йил 14 февралда Чимбой тумани “Кенгес” овул фуқаролар йиғинида туғилган. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси қошидаги Олий адабиёт курсида таҳсил олган. Қорақалпоқ давлат университетининг журналистика бўлимини тугатган. “Жайхун жилвалари”, “Ватан меҳри” шеърый тўпламлари муаллифи. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси.

Бургутнинг макони товлар ораси...

Бошланиши 1-саҳифада.

ТЕАТР

Ўспирин болангнинг ушлаб қўлидан,
Қайтариб номаълум манзил йўлидан,
Актёр учун олиб гулнинг зўридан,
Кел, дўстим, хизматга тайёр театр.

Ҳаётнинг лаззатин, баъзан гавгосин,
Кимга аччиқ, кимга ширин совгасин,
“Сеники-меники” – умр савдосин
Лагандай олдингга қўяр театр.

Бу жойда ўрин шай кекса, ёшгача,
Кўнгилга ўрнашар завқи бошқача,
Юраклар айланиб кетмай тошгача,
Байрам чечакларин ёяр театр.

Таги йўқ тўрвани бир четга қўйиб,
Қорин ташвишини кўнгилдан қўйиб,
Рухни поклантириб, нафас ол тўйиб,
Кўнгил муҳандиси, дилдор театр.

Рўё дунёсидан узил кўзингни,
Сўйлагил боланга тансиқ сўзингни.
“Ўргимчак тўри” дан қутқар ўзингни,
Жадиладардан мерос, ҳамкор театр.

ОЛТИЛИК

Анов сочи оппоқ тўрдаги киши,
Ақли тўлишган-у, камайган тиши,
Ҳаёлини бўлар мурти ниш урган
Ўсмир неварасин сирли кулиши.
Кўёш айлантқар замон чархини,
Невара ўйламас нон-чой нархини.

ТЕШИК ТЎРВА

Баракаси йўқнинг тешиқ тўрваси,
Ҳеч қачон тўлмайди, доим бири кам.
Бугун савдогарнинг қизгин савдоси,
Лекин кўнгли тўлмас, айтар “мири кам”.

Бир инсон бойлик деб ҳисоблаб сувни
Тўяда келтириб, қудуққа тўқмиши.

Ҳисобли дунё бу тош-тарозули,
Қудуққа қўшилиб, кўргони чўқмиши.

Худоба шукур, деб дуолар қилган,
Тангриса топинган кўз-қабоғи нам,
Нолиш нималигин асло билмаган,
Қаноатда бахтин топганди онам.

Шукрона бўлмаса, олтин тоғ бекор,
Қаноатли чехра таратади нур.
Аждодлардан мерос тенгсиз толе бу –
Менга ҳам шуқрона берилган, шукур.

АНГЛА, ДЎСТИМ

Бу дунё меҳмонлар макони эмас,
Меҳр-муҳаббатга кўргон у асли.
Жоҳил, бузуқларнинг қарвони эмас,
Оқибат, саботга қарвон у асли.

Қанча гердайсанг-да осмон узоқда,
Етти қат сирларинг яшира бера.
Шумлиқни ўйласанг хилват чорбоғда,
Дунё ўз шумлигин ошира бера.

МУНОСАБАТ

АФАНДИНИНГ
ҚАРИНДОШЛАРИ

“Jadid” газетасининг 25-сонига таниқли олим Султонмурод Олимнинг “Асл Афанди” номли мақоласини ўқиб завқландим. “Афандимижоз бу одам”, “Э, Афандига ўхшамай кет”, каби гапларни ўзимиз ҳам тез-тез такрорлаймиз. Ҳатто, ўқитувчи ва адиб Абдивой Раҳим қишлоғимизда яшаган ўндан ортиқ афандифеъл одамларнинг теша тегмаган, қизиқ гап-сўзларини йиғиб “Насриддин Афандининг набиралари” ном билан чоп эттирганда, китоби кўлма-кўл бўлиб кетганди.

Мутлоаа давомида муаллиф Хожа Насриддин Бухоро ва Туркиянинг Оқшаҳарида ҳайкал қўйилганини ёзади. Бу рўйхатга Афандининг Москвадаги “Молодёжная” метроси чиқиш қисмига ўрнатилган ҳайкалини ҳам қўйиш мумкин. 2006 йилда ҳайкалтарош Андрей Орлов томонидан бронзадан ясалган ёдгорлик афсонавий қаҳрамоннинг топқирлиги ва ҳозиржавоблиги рус дўстларимизни ҳам бефарқ қолдирмагандан дарак беради.

Яна бир гап: кўплаб халқларнинг Насриддин Афандига ўхшаш қаҳрамонлари бор. Масалан, испанларда Дон Кихот, немисларда барон Мюнхаузен, русларда Иван, қозоқларда Алдар Қўса, қорақалпоқларимизда Умурбек Лаққи ва ҳоказо. Устоз шоиримиз Эркин Воҳидовнинг Матмусаси ҳам Афандидан кам эмас аслида.

Буларнинг барчаси миллати, дини ва тилидан қатъий назар бир оила вакиллари – қариндошдир. Шу маънода Афандининг миллати йўқ, турли қариниш ва исмларда бўй кўрсатса ҳам у Ер юзиде яшовчи барча кулгусевар, оққўнгил, ҳозиржавоб, саховатли одамларники.

Ўролбой ҚОБИЛ,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси

МАЪРИФАТ ЛИБОСИДАГИ ОЗОДЛИК

Бошланиши 1-саҳифада.

Шунинг учун, таълим муассасасига мударрислар тайинлашда маҳаллий халқ орасидан билимли, ватанпарварларга эмас, балки порахўр, калтабин, чала-муллаларга ва мустамлакачининг ҳар қандай топширигини ортиғи билан ба-жарадиган нусхаларга эътибор қаратилган. Улар тарихга “қадимчи” номи билан кирган ва жадид мактабларига қарши ҳужумлар айнан ана шу “тайинланган”лар томонидан амалга оширилган. Қолаверса, эски мактабларда боланинг умрини бекор ўтказадиган тартиблар, ўқитиладиган дарслар мазмунига ҳам мустамлакачилар ана шу манқурт гумашталари воситасида аралашган.

Масалан, география, тарих, аниқ фанлар таълим дастурига киритилмасдан, болалар ёшга мос бўлмаган адабиётлар ўқитилган. Битирувчилардан халқнинг корига ярайдиган яратувчи мутахассис эмас, бу дунёнинг ўткинчилигини барвақт тан олиб, фикрламасдан, ўз устида ишламай, эпласа майшатга бериладиган қул етиштирилган. Аслида, Бехбудий миллатни йўқ қилишга, мангу кулликда сақлашга мўлжалланган катта фитнага қарши ушбу бандни киритган эди.

Ёки “Рус ҳарфи мусулмон миллатига жабрий бўлмасун” деган талабни таҳлил қилиб кўрайлик. Бу ҳарф оқибатида қанча миллатлар ўз еридан, тарихидан мосуво бўлгани мисолида Бехбудий талабининг нақадар тўғри эканлигини бугун зиёли кишилар яхши англайдилар, албатта.

Умуман, ҳужжатдаги ҳар бир бандни чуқур таҳлил қилиш мумкин, улар сиртдан маданий кўринса-да, асосан сиёсий талаблардир ва шу боис у чор ҳукуматининг ғаладониди қўлиб кетган, жамоатчиликдан яширилган. Мурожаати эътиборсиз қолдирилганини англаган Бехбудий унинг мазмунини кейинроқ газетада мақола тарзида чоп этади.

Ўтган асрнинг 90-йилларида Алишер Навоий номидаги кутубхонанинг Нодир қўлёзмалар бўлимида сақланадиган “Самарқанд” газетасида “Миллатлар қандай тараққий этарлар?” (1913 йил, 30 июль сони) мақоласини илк маротаба ўқиб, вужудим титраб кетганди. “*Бошқа миллатнинг ёш бекларига мактабда, лекцион бизники ҳаммолликда ва ғадойликда. Бошқа миллат уламосига тобеъ экан, бизни уламо билъақс авомга тобеъдур? Бунинг охири харобдур*”, деб ёзади Бехбудий. Буни арабий алифбодан ўгириб, яна қайта-қайта ўқиганман.

1917 йил талотўпларида “Самарқанд халқи иккига бўлинди. Билқулли иккига эмас, юзга бўлуниб, халқнинг кўнгли со-еуб, баъзиларнинг сўз ва ҳаракатидан нафратланиб, тарқалиб кетдилар”, дея хурриятни асраб қолиш учун Бехбудий зор қақшаб мурожаат қилади. Уни ўқиб, аввалгисидан-да, изтиробга тушганман: “*Азиз ҳамшаҳарларим, мўътабар аҳли ватаним, ҳаммангиз бир бўлуб, халқ ва диннинг ривожи учун бирлашуб, орадаки нафратларни ташлаб, худонинг берган хуррият неъматидан нафъиланмоқ ҳаракатида бўлмоқ керак ва алан бизнинг бу ҳаракатсизлигимиз биздан хурриятни кеткуриб яна бошқаларга бизни асирлик даражасига тушурув ва юз йиллар ила кейин кетармиз ва бизнинг авлодимиз ҳамда халқи олам бизга раҳмат ўрнига лаънат ўқурлар*” (“Улуғ Туркистон”, 1917 йил 12 июнь). Дарҳақиқат, иттифоқсизлик сабаб тараққиётдан юз йиллар ортда қолганимиз рост.

Ҳозирчи, демокчимсиз? Бугун Бехбудий давридан фарқли ўлароқ, унинг

орзусидаги озодликка эришганмиз. Ёшларимиз жадид боболаримиз етти уҳлаб тушида кўрмаган замонавий мактаб, коллеж, лицей ва олий ўқув юртларида таҳсил олмақдалар. Миллат ривожига хизмат қилишга қаратилган таълим муассасаларимиз сони жадидлар орзу қилганидан ҳам зиёда. Қонун бор, Юрт раҳбарининг тегишли фармон ва қарорлари йўлни очиб қўйган. Энг муҳими, уларнинг замон билан ҳамнафас бўлишини таъминлайдиган, қонунчиликда ҳам, ижрода ҳам ва ҳатто суд ҳокимиятида ҳам миллатни юзлаб поғона юксалтирадиган масала моҳиятини англовчи ватанпарвар, тажрибали ва зукко мутахассислар керак. Бу жуда қийин, мураккаб жараён. Ҳаммасини фақат Давлат раҳбари зиммасига юклаб юраверсак, барчамиз ўз ҳиссамизни бирдек қўшмасак, бирлашиб уддаламасак, орзулар ҳаётга татбиқ этилмай, орзулигича қолиб кетиши мумкин.

Бехбудий бобомиз 1908 йилда “Таърих ва жуғрофия” номили фельетон ёзади – миллатимиз равнақиға тўғаноқ бўлган ва бўлаётган “эътирозлар паради” ва ҳужумларга қарши. Атай мураккаб тилда битилгани боис фельетон бош муҳаррир Николай Остроумов цензурасидан омон ўтиб, Туркистон генерал-губернаторлигининг нашри “Туркистон вилоятининг газети”да босилиб чиқади. Ҳамма можаро шундан бошланади. Бехбудий таъкибу таъйиқлар остида қолиб кетади.

Бехбудий ижодини ўрганган ақсар тадқиқотчилар “Таърих ва жуғрофия” фельетонининг Марказий архивда сақланиб келаётган “Охранка” (чор Россияси махсус хизмати) томонидан рус тилига ўтирилган таржимасини кўришган ва у ҳақда шу пайтгача сукут сақлашган. Ҳатто мазкур публицистик асар яқинда икки жилдга тўпланган китобга ҳам киритилмади. Баъзилар китобда шу номда мақола бор-ку, дейиши мумкин. Бор, лекин у Бехбудийни сарсон қилган, қора рўйхатга туширган ўша мақоласи эмас. Биз уни табдил қилиб, яқинда “Oyina.uz” нашрида эълон қилдик.

Фельетоннинг бош муҳаррир цензурасидан омон ўтганлигига келсак, унда асосан Европа давлатларининг Осиё халқларига босқинини Бехбудий катта планда кўрсатгани билан боғлиқ. Чор Россиясининг азалий рақиблари Европа давлатлари мустамлакачилиги қилимишар таҳлили ва танқиди муҳаррирга ёққан. Дунёнинг янги қиёфаси фониди Туркистоннинг ҳам Россия томонидан босиб олингани тўғрисидаги маълумот иккинчи планда сезилмай қолган. Бехбудий мақоласига асосий эътироз ана шу – у босқинчига ойна тутган.

Бехбудийни идораларига чорлаб “сиёсатга нега аралашасан” дея саволга тутишмаганда, кейинги “Тавзеҳ” (изоҳ) сарлавҳали мақоласида қуйидагиларни ёзмаган бўларди: “**Русияни ким ва қандайлигини билмайдургон нодонлардан эмасмиз ва аммо “Таърих ва жуғрофия” унвонлиқ мақоламиз таърих ва жуғрофия ўқумоқни диний жилва этдирмоқ ва ёнқи сарф илмий ва воқеий бир мақола эди. Сиёсий ва таассубий эмас эди...**”

“Хар фиркани ўз дин ва миллатига қилатурғон хизмат ва миллатпарастлик ўшал фиркани газети ила маълум ўлур, хар тоифани жаридалари ўшал тоифани миқёс ва мезонидур.

Махмудхўжа БЕХБУДИЙ

Ҳалим САИДОВ, филология фанлари доктори, профессор

Алломанинг тақдирига, давр зиёлиларига сезиларли таъсир қилган мазкур мақолани Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Туркистон жадидлик ҳаракатининг асосчиси, атоқли адиб ва жамоат арбоби, ношир ва педагог Махмудхўжа Бехбудий таваллудининг 150 йиллигини кенг нишонлаш тўғрисида”ги қарорига кўра тартиб бериладиган Бехбудийнинг “Танланган асарлар” тўпламига киритиш муҳим деб ҳисоблайман.

Чунки айнан шу мақола ва унда илгари сурилган ғоялар мустабид ҳукумат фитналари ва улар тайинлаган баъзи чаламуллаларнинг “даъват”ларига қарамасдан, жамиятни уйғотишга хизмат қилган. Шу тўғрисида Бехбудий замон иллатларига қарши курашишда янги йўллар излади ва халқнинг эътиборини илмисизлик келтириб чиқарган муаммоларга қаратиш мақсадида театр санъатидан унумли фойдаланди. У биринчилардан бўлиб халқни маърифат сари чорловчи “Падаркуш” драмасини ёзди.

Тўғри, “Падаркуш” ҳақида кўп ёзилди. Мазмуни ҳам барчага аён: бир бой фарзандини яхши тарбия қилмагани учун ўз ўғли унинг қотилига айланади. Лекин оила (Туркистон) таназули отақушликдан (Мирзо Улуғбек давридан) бошлангани жадидлар расман айтишмаган бўлсалар-да, асарларида, дарсликлариди ишоралар қилишган. Шарқ давлатлари, жумладан, Турон... Туроннинг хонликларга бўлинишлари, биродаркушликлар, илм-маърифат асосида ривожланиш ўрнига кибрга, айшу ишратга берилишлар... Келинг, парчаланиш сабаблари ҳақида ва ушбу драма яратилганига қадар айтилган, яъни Бехбудий ҳулосасига қўлоқ тутамиз: “*Таърих деюрки, бир замон келдики, уламо ва умарои ислом жубун ва танбал, айши беларво, дигар тарафдан бир-бирлари ила мухалиф бўлидилар. Таълим ва тадриси уламои дин лодонлар мажлисини таржиж (устун – муал.) этдилар. Умаро ва салотини ислом ноҳақ ерга юз минглаб аҳли ислом қонини тўқуб, тараф-тараф бўлдилар. Уламо бўлса, умаро нонига ва маошига кўз тикиб, муқобилларининг тақфирларига қадар илгари кетдилар. Хусумати мазҳабийда ва таъсиб илмийга аҳамият бердиларки, насроният оламидаки ва папалиқ замониндаки ихтилофларга монанд низолар олами исломни парчаланмоқига сабабият берди*” (“Таърих ва жуғрофия”дан).

“Падаркуш”ни шу фикрларни мунтазам такрорлаб юрган инсон сифатида мутолаа қилсак, асардан ҳар биримиз ўзимизга мос рамзларни топа оламиз. Масалан, падаркуш атамасининг ўзи юртимиз тарихидаги улкан фожияни эс-латади. Бехбудий драмани нега “Падаркуш ёхуд буюк салтанат фожияси” дея номламади? Мустамлакачи цензураси бундай асарни чоп эттирмаслиги аниқ эди. Ҳатто пьесани цензурадан ўтказолмай икки йил сарсон бўлгач, 1812 йилда русларнинг французлар устидан Бородино жангида ғалаба қозонганлигининг 100 йиллигига “бағишлаган”идан кейингина рухсат олгани фикримизга асосдир. Қолаверса, буюк салтанат фожияси ҳақида ёзилса, жадидлик ҳаракатининг мақсади аёнлашиб, унинг намоёндалари аввалроқ қатағонга учраши мукаррар эди. Шу боис жадидлар яратган асарларда асосий фикр рамзлар воситасида айтишга ҳаракат қилинади.

Рамзлар “Падаркуш” асарида етарли. Масалан, “3 парда, 4 манзарали, миллий биринчи фожия”. Муаллиф “миллий биринчи фожия” дея фақат асарнинг дастлабкиси эканлигини таъкидлаётти, десак Бехбудийга муносиб баҳо бермаган бўламиз. Бу гапни “биринчи миллий фожиямиз” ёки “миллий фожиямизнинг биринчи қадами”, дея ўқисак маъно янада кенгаймайдими? Асардаги Бойнинг миллат зиёлисига муносабати Мирзо Улуғбек қатли ва ҳатто, ундан аввалроқ Амир Темур барпо этган салтанатни жаҳолат сабаб бўлиб олган ҳукмдорлар фожиясининг рамзидир.

Халқимизнинг илмга интиладиган, тўй ва маъракалардан бўшамайдиган тоифаси бугун ҳам катта муаммо. Бундайлар ўзларигагина зарар қилсалар майли эди, таассуфки, уларга ўхшашга зўрма-зўраки интилувчилар сонининг кўпайиши миллатни таназул ботқоғига ботиради.

Агар Бехбудий бизнинг замонамизга келиб қолса, у бугунги кун ўзбек зиёлиларига қандай даъват билан чиққан бўлар эди? Шу савол мени кўп ўйлантиради. Шукрки, жадид боболаримиз орзулаган хурриятга эришганмиз. Бугун маърифат йўлида янада масъулиятли ва садоқатли бўлиш вазифаси ҳар биримизнинг зиммасида турибди. Ўйлайман, Бехбудий – дунё тарихи ва тараққиёти, анбиёлар, ихтиролар ҳақида чуқур билимга эга, доғишманд сиёсий арбоб, ҳозир ҳам маърифат йўлидан қайтмаган бўларди. У Менделеев жадвалида учрайдиган барча кимёвий элементлар Ўзбекистон заминиди борлигини рўқач қилиш билан қифояланмасдан, уларнинг ҳар бирини ўзимиз қазиб оладиган техникалардан тортиб, қайта ишлайдиган ва энг асосийси, ҳомашё сифатида сотиб кун кўрадиган эмас, балки уларни тайёр маҳсулотга айлантириб, ҳам халқ, ҳам давлат хазинасини бойитадиган, атрофдаги гегемон давлатлар хуружларидан ўз ҳимояси учун зарур бўладиган бетакрор қурол яратишдан тортиб, миллат корига ярайдиган замонавий заводлар қуриб, амалий бошқардиган комил мутахассисларни тайёрлашгача бўлган масалаларни зиёлиларимиз олдиға қўйган бўларди, менимча.

Ул зотнинг ўзи деганидек, “*Замона ҳар кун и янглашур. Янги илм ва янги фирқлар ва фунуни замониани дарбар (ўзида сақлаган, ташувчи) қилган одамларни талаб қилур!*”

Мухтасар ТОЖИМАТОВА ёзиб олди.

ОЗАР ОЛИМАСИНИНГ ҚЎШ ТУҲФАСИ

Озарбайжон заминиди таваллуд топиб, XX аср ўзбек мумтоз адиблари ёнидан ўрин олган Мақсуд Шайхзода ҳеч шубҳасиз икки миллатга бирдек дахлдор адабий шахсиятдир. Унинг асарлари икки миллат ўртасидиғи дўстлик алоқаларининг кучайишига, адабий ҳамкорликнинг янгидан-янги уфқлари очилишига улкан ҳисса бўлиб қўшилди.

Шайхзоданинг:

“Умрлар бўладики,

Тиригида ўлиқдир.

Ўлимлар бўладики,

Ўлган одам тирикдир”,

каби шеърый мисралари афоризм ҳолиға келди. Бир қанча дoston ва балладалари ҳали-ҳануз ўзбек ўқувчиси томонидан севиб ўқилади. “Мирзо Улуғбек”, “Жалолиддин Мангуберди” каби сахна асарлари маърифат маёғи, ватанпарварлик руҳи, миллий пафоси билан ўзбек драматургияси тарихини безаб турибди.

Мақсуд Шайхзода Низомий ватани, Ганжа ўлкасининг фарзанди. “Умрим бино бўлди Озарбайжонда, Кечди болалигим у гул маконда”. Йигитлик йиллари, тўғрироғи, ҳаётининг энг гўзал паллалари Ўзбекистон билан боғлиқ. Қисмат ёзиғи боис ўзбек тупроғига келиб ўрнашган Мақсуд Шайхзода деган ниҳол Ўзбекистонда ўсди, улғайди, мева берди.

Шайхзода ўзбек ёш адиблари, шоирлари, филологлари тарбияси билан шуғулланди. Педагог сифатида олий ўқув юртларида ёшларга сабоқ берди.

Шу билан бирга ўзбек адабиёти тарихининг зукко билимдони сифатида бир қанча рисо-лар ёзди.

“*Ҳазрат Навоийнинг ўлиб қўлини, Ўзбек водийсида отимни сурдим. Ижод қарвонининг узоқ йўлини Азиз ўйлодошлар-ла ўтолдим, юрдим*”.

Шайхзоданинг ҳазрат Алишер Навоийга эҳтироми шундай беқийёс эди. Умр бўйи Низомий, Навоий, Фузулий гулшанидан гул терди; устоз санъаткор аллома шоирлар даргоҳида шогирд мақомида бўлди; тинимсиз ўқиди, ўрганди; устозларининг бадийий маҳоратини толиби илмларга ўргатди ҳам.

Дарвоқе, ўзбек навоийшунослари бугун ҳам бирор тадқиқот ёзар экан, Шайхзода адабий-назарий қарашларини, хусусан, “Навоий ижодида фольклор мотивлари”, “Гениал шоир”, “Навоийнинг Самарқандда кечирган кунлари”, “Навоий лирикисининг баъзи бир поэтик усуллари ҳақида”, “Ҳазал мулкининг султони”, айниқса, туркум мақолалардан таркиб топган “Устоднинг санъатхонасида” каби теран тадқиқий асарларини асло четлаб ўта олмайди. Шунингдек, Шайхзоданинг “Тазкирачилик тарихидан” деб номланган алоҳида бир рисоласи Алишер Навоийнинг озарбайжонлик тазкирачи шогирди билан боғлиқ асар саналади.

Яқинда Мақсуд Шайхзоданинг “Ҳазал мулкининг султони”, “Тазкирачилик тарихидан” номили икки китоби Бокудаги “Илм ва таҳсил” нашриётда босилиб чиқди. Мазкур асарларни заҳматкаш олима филология фанлари доктори, профессор Олмас Улви хоним озарбайжон ўқувчиларига тақдим қилди. Мухтарама Олмас опа “Мақсуд Шайхзода ва унинг “Ҳазал мулкининг султони” китоби” деб номланган сўзбошисида ёзади: “Мақсуд Шайхзода шундай бир ҳаёт, шундай бир умр кечирдики, бу қисмат икки қардош халқнинг асрлар бўйи адабий алоқалари тарихининг жонли вориси, маънавий кўприғи бўлажақдир”.

Ҳақиқатда шундай. Бугун озарбайжон ўқувчиси Мақсуд Шайхзоданинг мўътабар икки китобини мутолаа этиб, Олмас Улви хоним сўзларига ишонч ҳосил қилади ва таржима учун мухтарама профессор опамизга чин юракдан раҳматлар айтишади.

Жумладан, биз ҳам, Олмас Улви хонимга шундай эзгу таҳматлари учун ташаккур айтишга бурчлимиз.

Б.КАРИМ

МУТОЛАА

ИККИМИЗНИНГ ЭРТАКЛАРИМИЗ

“Қанот” лойиҳаси ўнга яқин ёш ва умидли қаламкашлар ижодини тарғиб қилиш ва уларнинг китобларини чоп этиш борасида жонбозлик кўрсатиб, адабий жамоатчилик эътирофига сазовор бўлаётди. Пойтахтимиздаги Миллий матбуот марказида мазкур лойиҳа доирасида чоп этилган навбатдаги китоб тақдироти ҳам аввалгилари каби кўтаринки руҳда ўтди.

Истеъдодли шоир Мансур Жумаев ва унинг турмуш ўртоғи, шоира Шохсанам Нишоновна қаламига мансуб шеърлар, таржималардан таркиб топган “Иккимизнинг эртақларимиз” номили китоб тақдиротида адабиётшунос олимлар, шоир-ёзувчилар,

журналистлар ва адабиёт ихлосмандлари иштирок этди.

Тақдиротида сўзга чиққан филология фанлари доктори, профессор Абдулла Улуғов Мансур Жумаев барча динларни яхши билган нуктадон шоир, тасаввуф таълимотига асосланган адабиётнинг ёрқин хусусиятларини зукколик билан илғаб олган илмий ижодкор бўлганини алоҳида таъкидлади.

Бундан ташқари, ҳар икки муаллифнинг нафақат етуқ шоир, балки мутаржим сифатида ҳам шаклланиб улгургани, туркиялик, эронлик, вьетнамлик ижодкорларнинг шеърларини ўзбек тилига маҳорат ила таржима қилгани ҳам эътироф этилди. “Иккимизнинг эртақларимиз” тўплами мундарижасидан ўрин олган шеърлари ва таржималари тақ-

димотда билдирилган фикрларнинг амалий тасдиғи, дейиш мумкин.

– Мансур Жумаевнинг вафот этганига ҳа-лигача ишонмаётганлардан бириман. Қисқа умр кўрган бўлса-да, ундан катта адабий мерос, ёрқин из қолди. Унинг турмуш ўртоғи Шохсанам Нишоновна ана шу бой хазина-ни асраб-авайлаб келаётди, – деди Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси, шоир Шоди Отамурод.

Тақдирот давомида “Қанот” лойиҳаси доирасида Мансур Жумаев ва Шохсанам Нишоновна ижодида оғи тақризлар, аудио ва видео шеърлар танлови ғолибларини тақдирлаш маросими ҳам бўлиб ўтди.

Д.ДҮСТБЕКОВ

ЭЪТИРОФ

Баёний “Хоразм тарихи” асарида келтиради: “Тарих китоби ёзишнинг бир шarti бор. Тарихий воқеаларни ёзувчи тарафдорлик этмасдан, бўлган воқеаларни ростлик билан баён этиши керак. Агар ростлик билан баён этмаса, унинг сўзлари ҳеч бир одамга маъқул бўлмайди”.

Чиндан, тарихий мавзуда тадқиқотлар олиб бораётган муаррих холис бўлсагина мозийдаги жараёнларни ҳаққоний таҳлил эта олади. Табиийки, бунинг учун тарихчи сийратида адолатпарварлик, эътиқод ва иймон мустаҳкам бўлиши, у ўз танлаган йўлидан собитқадамлик билан юра билмоғи зарур.

Саксон олти ёшни қаршилаган таниқли тарихчи олим, устоз Рустамбек Шамсутдинов – Андижондаги “Мерос” халқаро илмий-амалий экспедицияси жамоат фонди раиси, Андижон давлат университети тузилмасидаги “Қатагон қурбонлари хотираси” музейи директори, “Водийнома” журнали бош муҳаррири, профессор. Бу фидойи инсон ана шундай холислик тамойилларига нафақат сўзида, ёзган асарларида, балки ҳаётида ҳам амал қилиб келаётган қатъиятли шахс саналади.

Устознинг ҳаракатчанлиги, ўз устида тинимсиз ишлаши, кўплаб иқтидорли ёшларни атрофига жипслаштириб, уларнинг илмий ишини ёқлашига, мақола ва китобларини нашр этишга ёрдам бериши доим тилдан-тилга кўчиб юради. Қисқаси, домлани толиби илмларнинг сеvimли мураббйиси, фан фидойиси деб аташ мумкин.

Сир эмас, айрим кекса олимлар илмий даража ва унвонларнинг ҳаммасини олиб бўлдим, китобларим ҳам чиқди, энди дўстлар билан отамлашиб юрганим маъқул дея илмга, жамиятдаги жараёнларга анча бефарқ бўлиб қолади. Улар ҳаттоки, ўз соҳасидаги янгиликларга, ижтимоий-сиёсий жараёнга ҳам мутлақо қизиқмай қўяди. Яна бир ачинарли ҳижат шуки, айрим тадқиқотчилар ёқлаш осонроқ бўлиши учун энгилроқ мавзунини илмий иш сифатида танлайди. На илм-фанга, на жамиятга фойдаси бўлмаган тадқиқотлар билан машғул бўлишади. Аслида эса зиёли, илму фан ходими янгиликлардан, соҳадаги ўзгаришлар ва умуман, ҳаёт билан ҳамнафас яшайдиган кенг дунёқарашли шахс бўлмоғи лозим.

Муаррих устозимиз Рустамбек Шамсутдинов том маънода зиёли, янгиликлардан, ижтимоий жараёндан хабардор, кенг дунёқарашли шахсдир. У доим тарихий кўлёзма ва ҳужжатларни излаш, уларни ўрганиш, бошқа манбалар билан таққослаш, шулардан келиб чиқиб холис ва ҳаққоний хулоса чиқаришга ҳаракат қилади. Шогирдларини ҳам шундай ишлаш тартибига чорлаб чарчамайди. Дунёнинг қайси

ТАРИХ ИЛМИНИНГ РУСТАМИ ДОСТОНИ

давлатида бўлмасин, шунчаки саёҳат қилиб қолмасдан, у ердаги музей, кутубхона, илмий муассасалардан Ватанимиз тарихига оид кўлёзма, ҳужжат нусхаларини, китобларни излаб, ўзи билан олиб келишнинг пайида бўлади. Устознинг Андижон шаҳридаги уйи, у киши раҳбарлик қилаётган музейдаги кутубхона жавонлари дунё давлатларида нашр этилган адабиётлар, илмий журналлар билан тўлалигининг сабаби ҳам шунда.

Домла ёв қочганда қилич суғурган марди майдонлардан эмас. У киши нақ советнинг қонли қамчиси одамлар боши узра айланиб турган замонда, ўтган асрнинг 70-йилларида қатагон домига тушган миллатдошларимиз тақдирига ойдинлик киритиш мақсадида энг шимарган. Умрининг энг гуллаган даври Москва, Ленинград шаҳарларидаги хилват архивларда қозғоз губорини ютиб, бир вақтлар не-не юртдошларимиз торган қийноғу азобларни юрагидан ўтказиб, дилхаста бўлиб ўтди. У даврлар ўта қалтис эди, салгина ножўя сўз ёки ишора кишини ўша шахид жадид боболарга қисматдош қилиб қўйиши ҳеч гап эмас эди. Рустамбек Шамсутдинов ҳақ йўлидан асло чекинмади,

боболарга босилган тамғаларни олиб ташлашга астойдил бел боғлади ва мана бугун ўз муродига тўла-тўқис етди.

Юқорида таъкидлаганимиздек, домла дунёнинг қайси қитъасида бўлмасин, муҳом тарихимиз хусусида қайғуриб, шунга доир асарлар билан танишади, олимлар билан мулоқот қилади. Ҳатто ҳаж зиёрати, умра ибодатини адо этиш учун Макка ва Мадинадек улуг шаҳарларга борганида ҳам, аввало, Аллоҳ зикри билан машғул бўлиб, сўнгра қулоқлаштириш сиёсати сабаб у ерга бориб қолган ватандошларимиз тақдири билан қизиқиб, изланиш олиб боргани шунинг далилидир.

Устознинг саъй-ҳаракатлари, асарлари орқали Чор империяси ва собиқ Совет даври тарихшунослигида коллективлаштириш, қулоқлаштириш, сургун, “катта террор” йўналиши муаммоларини тадқиқ этувчи ўзига хос Андижон илмий мактаби яратилди.

Тадқиқотларида ушбу мавзуларни холис, ҳаққоний ёритиш мақсадида республикамизнинг турли архивлари билан кифояланиб қолмай, 30 дан ортиқ давлат архивларида сақланаётган ҳужжатлардан кенг миқёсда фойдаланди ва улар асосида тарихий ҳақиқат акс этган сара асарлар яратди.

Профессор Рустамбек Шамсутдинов ўз илмий фаолияти давомида Кембриж, Оксфорд, Шимолий Каролина, Москва, Индиана, Бонн, Анқара, Деҳли, Мозори Шариф каби нуфузли университетларнинг таниқли олимлари билан яқиндан илмий алоқа ўрнатган фан фидойисидир.

Айримлар тарихчиларни фақат архив манбалари, археологик тадқиқотлар, этнографик маълумотлару кўлёмаларни

варақлаб, шинам хонада ўтириб китоб битади, деб ўйлайди. Аслида, бу манбаларни қўлга киритиш, илмий экспедиция деб аталмиш заҳматли сафарлар чоғида илм масъулияти ва машаққатини ҳис қилиш, турли мураккаб вазиятлар ичра йўл юриш, жойида материал ёзиш тарихчи олимдан қучли ирода билан бирга жисмоний куч-қувват ва сабр-тоқат талаб қилишини ҳамма ҳам билавермайди.

Устоз раҳбарлик қилаётган “Мерос” илмий-амалий халқаро экспедицияси жамоат фонди 2001 йил 21 сентябрда Андижонда фаолиятини бошлаган. Илмий сафарлар ташкиллаштиришни мақсад қилган фонд фаолияти кейинги йилларда янги ривожланиш босқичига кўтарилди.

Жамоат фонди собиқ тузум даврида қулоқ қилинган, қатагонга учраган аждодларимиз ҳаётини, улар бадарга этилган, зулм қўрган қамқончалардаги изтиробли даврни, боболаримизнинг хуррият йўлидаги саъй-ҳаракатларини илмий тадқиқ этиш, экспедициялар уюштириш орқали қимматли маълумотлар тўплаш билан шуғулланади.

“Мерос” жамоат фонди ўтган давр мобайнида республикамизнинг барча ҳудудида бўлиб, қатагон қилинган, ўша давр жабрини чеккан, “қулоқ” тамғаси урилган кишилар, уларнинг авлодлари билан боғлиқ хотира, сурат ҳамда ҳужжатларни аниқлади ва атрофчида ўрганди. Кейин ишни кенг кўламда давом эттириб, Украина, Қозоғистон, АҚШ, Европа давлатлари ва Россиянинг турли ҳудудларига халқаро илмий-амалий экспедициялар уюштириб, мавзуга доир маълумотлар тўплади. Шунингдек, ўзбекистонлик “қулоқ”лар бадарга этилган Херсон, Шимолий Кавказ,

Ставрополь, Қозоғистон ҳудудларида сақланиб қолган турли меҳнат лагерларида бўлди. Аянчли йиллардаги ҳолатни бево-сита жойида ўрганди.

Экспедиция аъзолари турли архив, кутубхоналардаги ҳужжатлар билан чекланиб қолмасдан, қаттол давр фожиаларининг гувоҳи бўлган инсонлар билан учрашиб, суҳбатлашди.

Домла яратган асарларнинг айримлари рус, инглиз, португал, француз, ҳинд, бенгал, урду, араб ва бошқа тилларга таржима этилган. Халқаро конгресслардаги сермазун илмий маърузалари тилга тушган профессор Рустамбек Шамсутдинов Шимолий Каролина ва Кембриж халқаро биографик институтларининг ҳайъат аъзоси этиб сайланган.

Тарихимизнинг турли даврларига оид юздан ортиқ фундаментал асар, монография ва дарсликлар, 700 дан ортиқ илмий-оммабоп мақола муаллифи бўлган устознинг ғайрат-шижоатига биз шогирдлари ҳаммиша қўйил қоламиз. У киши нафақат илмий доираларда, балки оммабоп нашрларда ҳам бугунги ислохотлар, ўзгаришлар хусусида халқчил мақолалар билан кўринишни қанда қилмайди.

Устозимиз ҳали қатагон мавзуси кун тартибига чиқмаган пайтларда ҳам шу масалани ўрганиш мақсадида архивларда заҳмат чеккан фидойи олимлардан биридир. У киши совет давридан буён жадид намояндалар фаолияти, умуман олганда жадидлик ҳаракатини бево-сита архив манбалари асосида таҳлил этаётир.

“Jadid” газетасининг илк сонидан буён “Қатагон қурбонлари” рункида у кишининг собиқ тузум даврида фожиали тақдирга дуч келган минглаб юртдошларимиз ҳақида тўплаган маълумотлари мунтазам чоп этилаётганини алоҳида таъкидлаш лозим. Бундан ташқари, мазкур газетанинг деярли ҳар бир сонида домланнинг мақолалари нашр этилмоқда. Юзлаб фидойи маърифатпарварларнинг ҳаёти, фаолияти ва тақдирини ҳужжатлар асосида тадқиқ этиш жараёнида улар кечирган фожиаларни ҳам юракдан ўтказиш, кўнгилдан кечира билиш талаб қилинади. Бунинг учун олим шахсияти нақадар матонатли бўлиши керак. Профессор Рустамбек Шамсутдинов ана шундай матонатни ўзида мужассам эта олган чинакам олимдир.

Ўрни келганда бир тақлиф билдириб ўтсам: тахририят жамоаси ташаббус кўрсатиб, устознинг “Jadid” газетасида чоп этилган мақолалари жамланган бир тўплам чоп этса, айна мударо бўлар эди. Жадидлар фаолиятини архив ҳужжатлари, илмий адабиётлардаги манбалар билан ўзаро таққослаш асосида битилган, таъсирчан бадийий услубда, чуқур дард билан ёзилган ушбу мақолалар яхлит китоб қилиб жамланса, ўйламанки, кўпчилик учун фойдали манбага айланади.

Серғайрат, қатъиятли устоз айна дамда ҳам ўз сеvimли иши – турли архивларда ҳужжатларни ўрганиш, яна янги мақолалар, китоблар ёзиш билан банд. Устозга илмий ва ижодий фаолиятида муваффақиятлар тилаб, халқимиз бахтига ҳаммиша саломат бўлсинлар, деймиз!

Умид БЕКМУҲАММАД,
тарих фанлари бўйича
фалсафа доктори,
доцент

ЖАҲОН АЙВЕНИДА

ҒАЗОДА ЯРОҚЛИ ЕРЛАР
КАМ ҚОЛДИ

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти (ФАО) Исроилнинг қирғинбарот уруши қамалдаги Ғазо секторидида қишлоқ хўжалигини вайрон қилгани, яроқли экин майдонларининг атиги 4,6 фоизи бешикаст қолганини маълум қилди.

ФАОнинг ёзма баёнотида кўра, муассаса бош директори ёрдамчиси Абделҳаким Ал-Ваер шундай деди: “Биз ҳозирда Ғазога бир кафт уруғ ёки бир қоп ўғит олиб келолмаямиз. Гуманитар ёрдам тикланганидан кейин бу муаммо ечилиши керак. Айни пайтда биз Ғазо фермерларининг озиқ-овқат хавфсизлигини яхшилаш йўлларини ўрганяпмиз”.

Ташкилот вакили яқинда Рафаҳ ва Хон-Юнус ҳудудларида 200 фермерга ёрдам берганини билдирди.

СОБИҚ ПРЕЗИДЕНТ
КОРРУПЦИЯДА АЙБЛАНДИ

Арманистон собиқ президенти Серж Саргсянга ўта йирик миқдорда пора олиш ва ноқонуний тадбиркорлик фаолияти бўйича айблов эълон қилинди. Бу ҳақда “Спутник Арманистон” хабар берди.

Коррупцияга қарши кураш қўмитасига кўра, Саргсян 2000–2018 йилларда Арманистон муҳофаа вазири, бош вазири, президенти лавозимини эгаллаб турган пайти қонун билан тақиқланган бўлса-да, тадбиркорлик билан шуғулланган.

Бундан ташқари, у ишончли шахслар орқали тижорат компанияларини ташкил этиш ва уларни бошқаришда иштирок этиш учун хизмат мавкеидан фойдаланганликда гумон қилинмоқда. Саргсян таниши орқали Арарат вилоятида битум ишлаб чиқарувчи завод қурилишида қатнашган.

У компания акциялари кўринишида пора олганликда ҳам айбланмоқда. Дастлабки тергов якунига етган, Саргсяннинг иши айб-

лов хулосаси билан Арманистон Коррупцияга қарши кураш судига жўнатилган.

ҲАВО ТАКСИСИ СИНОВДАН
ЎТКАЗИЛДИ

Дубайда тўлиқ электр билан ишлайдиган учувчи бошқарадиган ҳаво таксиларининг биринчи синов парвози муваффақиятли яқунланди.

Ҳарорат 43 даража цельсийдан юқори бўлган оғир иқлим шароитига қарамай, ҳаво таксиси муаммосиз парвоз қилган ва унинг ичидаги кондиционерлар яхши ишлаган.

“Gulf News” хабар беришича, синов пайтида БАА валиахд шахзодаси, бош вазир ўринбосари, муҳофаа вазири ва Дубай ижроия кенгаши раиси шайх Ҳамдан бин Муҳаммад бин Рашид Ал Мактум ҳам иштирок этган.

ИККИ ҲАФТА ИЧИДА 900 ДАН
ОРТИҚ ЗИЛЗИЛА

Япониянинг жанубидаги олис ва кам аҳоли яшайдиган ороларда икки ҳафта ичида 900 дан ортиқ зилзила содир бўлди. Бу ҳақда “ВВС” хабар берди.

Расмийларнинг айтишича, 21 июндан бери Токара ороллари атрофидаги денгизларда сейсмик фаоллик “жуда юқори” бўлиб келмоқда. Бу ҳақда чоршанба кuni 5,5 балл кучдаги зилзила содир бўлгандан сўнг маълум қилинди.

ШИМОЛИЙ КОРЕЯ УКРАИНАДАГИ
УРУШГА АСКАР ЮБОРМОҚЧИ

Украина разведкаси маълумотида кўра, Шимолий Корея Украина ҳудудида ҳужум қилаётган Россия учун қўшинлар сонини уч баробарга кўпайтирмоқчи ва қўшимча 25-30 минг аскар юбормоқчи.

“CNN” тахминича, қўшинлар келгуси ойларда Россияга етиб келиши мумкин.

Бундан аввалги ёрдам ноябрь ойида юборилган, ўшанда 11 минг аскар Курскни қайтариб олишда ёрдам берган. Ғарб расмийларининг айтишича, Шимолий Кореянинг 4 мингга яқин аскари ҳалок бўлган ёки яраланган. Шундай бўлса-да, Пхеньянинг Москва билан ҳамкорлиги янада ривожланиб борапти.

НАСА ЯШАШ УЧУН ҚУЛАЙ
ҲАРОРАТГА ЭГА ЯНГИ
САЙЁРАНИ АНИҚЛАДИ

Астрономлар 34 ёруғлик йили узокликда жойлашган TWA 7 ёки CE Antliae номли ёш, қизил митти юлдуз атрофида айланаётган, массаси Ердан 100 барабар катта бўлган сайёранинг “ишончли далиллари”ни қайд этди.

НАСА хабар беришича, дастлабки таҳлил натижаларига кўра, бу объект Фаренгейт бўйича 120 даражага яқин ҳароратга эга бўлган ёш, совуқ сайёра бўлиши мумкин. Олимларнинг таъкидлашича, ҳаёт тахминан 5 даража Фаренгейтдан бошлаб 251 даража Фаренгейтгача бўлган ҳароратда пайдо бўлиши ва ривожланиши мумкин.

Бошланиши 1-саҳифада.

Сўнг устозининг тавсияси билан Уфа шаҳридаги машхур Олия мадрасасида таҳсил олади. Бу ерда кейинчалик машхур шоир бўлиб етишган Мағжан Жумабой, ёзувчи Беимбет Майлин билан ҳамсабоқ бўлади. 1913–1916 йилларда эса Оренбург ўқитувчилар семинариясида ўқиб юрганида таниқли публицист, турколог Аҳмад Бойтурсун билан танишади.

Шу йилларда Оренбургда чоп этилган “Қозоқ” газетасида илк мақолалари билан иштирок эта бошлайди. Жумладан, “Қаптайғай” имзосида қатор мақолалари, “Тўлқин”, “Ўзгаришга”, “Умид” каби кўплаб шеърлари чоп этилади. Унинг мақолалари жадидлик ғоялари билан тўйинган бўлиб, миллий ўзлик ва руҳни ташвиқ қилади ҳамда қозоқ болаларининг ўз она тилида таълим олишини олқишлайди. У болалар энг аввал миллий шоирлар Абай, Аҳмад ва Миржақиб ўнланларини билишни шарт деб ҳисоблайди. Шунингдек, татарларнинг “Вақт”, “Шўро” журналларида ҳам чиқишлар қилади.

Ёш Билолнинг сиёсий тафаккури шаклланишида 1916 йилги “мардикорликка олиш воқеалари” ҳамда А.Букейханов, А.Бойтурсун, А.Кенжин, Ф.Ғалимжанов каби Алаш етакчиларининг қарашлари муҳим ўрин эгаллайди. У ана шундай илғор фикрлар таъсирида Минск шаҳрига бориб, қозоқ йигитларига ёрдам қўлини чўзади. Лекин мустабид ва беқарор сиёсий вазият миллий муаммоларни ҳал қилишга йўл қўймас эди. Илк бор жиддий сиёсий инқирозни бошдан кечирган Билол нажот илмда эканини англаб етади ва 1917 йилдан Оренбургдаги қишлоқ хўжалиги билим юртида ўқиб бошлайди.

Шу билан бирга, у Копалдаги татар мактабида ўқув бўлимига раҳбарлик қилади. 1917 йилнинг кузида Еттисув вилоятидаги Верний шаҳрида бўлиб ўтган мусулмонлар съездида Мухаммадхон Тинишбаев билан танишади. Бу воқеа қаҳрамонимиз дунёқарашини кескин ўзгартириб юбордики, у қурултой сўнигида “Алаш” партиясига аъзо бўлиб, юрт ҳуррияти ва озодлиги учун курашга қатъий бел боғлади. Мухаммадхон Тинишбаев қурултойдан сўнг Тошкентга келиб, тез орада Қўқон шаҳрида эълон қилинган Туркистон мухторияти ҳукуматининг раҳбари этиб тайинланади.

Билол Сулеев эса 1918-1919 йилларда Семипалатин шаҳридаги Алихон Букейханов раҳбар бўлган Алаш ўрда ҳукуматида сидқидилдан хизмат қилади. “Сари – Арқа” газетасининг 1918 йил декабридаги сониди босилган телеграммада Билол Алаш ўрдининг Копал уезди бўлими бошлиғи сифатида қайд этилган. Шунингдек, ушбу нома большевикларнинг оддий халққа қилаётган даҳшатли зулмларидан хабар беради. У мухтор ҳукумат ҳимояси учун муаллимликни ташлаб, қурултой йигитлар гуруҳига қўшилади. Афсуски, 1919 йил сўнигида қизил армия шиддатли ва қонли жанглардан кейин Сибирь, Оренбург, Оқтўба ҳудудларини

қўлга киритиб, Алаш ўрда ҳукуматини ҳам тугатади. Ҳукумат фаолларининг бир қисми муҳожиротга кетишга мажбур бўлди, бошқаси номаълум сабаблар билан ўлим топди. Аксар қисми эса совет ҳукумати хизматига киришдан бўлак чора топа олмади.

Билол Сулеев ҳам бир муддат ишсизликдан сўнг 1920 йили маориф соҳасига қайтишга мажбур бўлади. Бунда рафиқаси – муаллима Фотима Ғабитова (1903–1968)нинг хизмати катта бўлган. Орадан бир йил ўтиб у Еттисув вилояти халқ таълим бошқармаси мудири лавозимига тайинланади.

Большевиклар Алаш ўрда ҳукуматини қуч билан тарқатиб юборган бўлса-да, унинг аъзолари қалбидаги истиқлол ва эрк орзусини йўқ қила олмади. Улар Туркистон Республикаси Маориф халқ комиссарлиги мажлислари муносабати билан Тошкентда, Олмаотада, Оренбургда тўпланишар экан, миллатни маърифатга бошлаш ва ҳурриятга эришиш бўйича ҳаракатлар режаларини ишлаб чиқишар, Мухаммадхон Тинишбаев, Турор Рискулов бошчилигидаги миллий истиқлол кураши қаҳрамонларидан кўп нарсаларни умид қилишарди. Эркпарварлар миллий ғоя, дин ва миллий қадриятларни йўқотмасликка қанча тиришмасын, совет ҳокимияти кун сайин кучайиб бораверди.

Билол Сулеевнинг тинимсиз меҳнати туфайли Еттисувнинг аксар овулларида бошланғич мактаб ва интернатлар иш бошлади. Айни пайтда унинг ижодий фаолияти ҳам тўхтаб қолгани йўқ. “Матай”, “Қаптайғай”, “Буйрас” тахаллуслари остидаги очерклари, шеърлари, мақолалари билан вақтли матбуотда фаол иштирок этди. Хусусан, “Тилши” газетасининг деярли ҳар сонидида “Қаптайғай” имзосида унинг материаллари босиларди.

Таниқли маърифатпарвар 1925-1926 йилларда Қозоғистон Маориф халқ комиссарлиги касбий таълим ва техникумлар масалалари бўлими мудири бўлиб ишлаган кезлари қисқа муддатда 19 та бошланғич мактаб ва 11 та техникумни очишга муваффақ бўлади. Унинг раҳбарлигида Тошкентдаги қозоқ педагогика институтини Семипалатин шаҳрига, Оренбург педагогика институтини Оқтўба шаҳрига кўчириб келтирилади.

1926 йил 26 февраль – 5 март кунлари Боку шаҳрида лотин алифбосига ўтишга бағишланган қурултойда у бир қатор таниқли қозоқ педагог ва олимлари билан бирга иштирок этади. 1928 йили у Ўроз Жондўсов билан Олмаота шаҳрида биринчи қозоқ университетининг очилишига бош-қош бўлади.

Билол муаллим 1929 йил Оқтўба вилояти халқ таълими бўлими мудири вази-

Баҳром ИРЗАЕВ,
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори

фасига тайинланиб, оиласи билан у ерга кўчиб келади. Ўша йилнинг сўнигида эса Семипалатин педагогика институтини директорлигига ўтказилади. Албатта, унинг бу қадар самарали фаолият юритиши айрим ғаразли кимсаларга ёқмаслиги тайин эди. Улар зимдан Билолга тиш қайраб юрарди. 1930 йилнинг ёзида Сўзоқ ва Сарисув туманларида советларнинг ғайринисоний иқтисодий сиёсатига қарши юз берган халқ кўзғолони ҳасадчиларга қўл келди. Ана шу воқеа-ҳодисалар жараёнида ардоқли қозоқ фарзандлари ҳам ўз халқининг ёнини олиб, шўро маъмурларидан зулмни бас қилишини талаб этади. Бироқ советлар ҳукумати барча айбни Алаш ўрда аъзоларининг бўйнига илишга интилади. Шу йили қозоқ халқининг энг илғор зиёлиларидан қарийб 30 нафари, жумладан, Мухаммадхон Тинишбаев, Халил Досмухаммедов, Билол Сулеев бирин-кетин ҳибсга олинади. Ноябрь ойида эса қаҳрамонимизнинг учинчи фарзанди Озод дунёга келади. Бироқ...

Билол Сулеев ноҳақ равишда зах турмада узок вақт ушлаб турилди. Ниҳоят, 1932 йили у ўзининг айбсизлигини исботлаб, озодликка чиқди. Бу вақтда унинг хотини Фотима икки фарзанди билан Олмаотага қайтиб кетган эди.

Мислсиз ноҳақликларни бошидан кечирган Билол Сулеев адолат истаб Москвага йўл олади. Лекин у даврда ҳақиқат қарор топиши амримаҳол эди. У 1935 йил Тўртқўл шаҳрига келиб, Қорақалпоғистоннинг Маориф халқ комиссарлиги олий ва ўрта мактаблар бўлимида иш бошлайди. Қисқа муддатда меҳнаткаш, фидойи ҳодим сифатида танилади. Евдокия Ивановна исмли аёл билан турмуш қуради. Улар бир умр бахтли яшаши мумкин эди, аммо...

1937 йил. Машъум қатағоннинг совуқ нафаси ҳар бир уйга, ҳар бир қалбга кириб келди. Ҳар куни бир совуқ хабар эшитиб, юрагини олдириб қўйган одамлар эшик ҳатлаб кўчага чиқмай қўйган. Ўша йилнинг 7 сентябрь тунисида бало-қазо Тўртқўл шаҳри, Инқилоб майдони кўчаси, 6-уйининг эшигини ҳам бузиб кирди. Тинтув, хатлов, ҳибс, йиғи-сиғи, ўлик сукунат...

Ўша куни имзолатилган шахсий анкетада оила аъзолари ҳақида ҳам маълумотлар қайд этилган. Укалари – ўқитувчи Муборак (1897), икки йилга қамалиб 1936 йил озодликка чиққан Абдукарим (1906), Алмати давлат театрида хонанда бўлиб ишлайдиган Ҳамид (1908), иқтисодчи Мажид (1910). Отаси – Сулей ҳожи, коллективлаштириш даврида 200 бош қўйи, 20 та оти, 20 сигири, 5-6 туяси давлат фойдасига мусодара этилиб, ўзи қулқ

сифатида сиёсий ҳуқуқларидан маҳрум этилган...

1937 йил 9 сентябрь куни Билол Сулеев аксилинқилобий “Алаш” партияси аъзоси сифатида ЎзССР Жиноят кодексининг 67-моддаси билан айбдор деб топилади ва уни қамоққа олиш ҳақида қарор чиқарилади.

Сўроқлар давомида унинг Мухаммадхон Тинишбаев, Данше Адипов, Халил Досмухаммедовлар билан ҳамкорликдаги фаолиятига қайта-қайта урғу берилади. Қарийб бир йил давомида у сабот кўрсатиб, фақат ҳақиқатни сўзлайди ва бирор инсонга нисбатан ёлғон кўрсатма бермайди.

Фақатгина узок давом этган таҳқир ва қийноқлар оқибатида 1938 йил 23 апрель куни тўлиқ тухматдан иборат бўлган қозғоларга Билол Сулеевнинг имзоси қўйдирилади. Шу вақтгача сўроқларда номи тилга олинмаган инсонлар ва воқеликлар унинг ашаддий жиноятчи эканига далил сифатида талқин этилади...

Шу тариқа айблов баённомасида Билол Сулеев зарарига ишловчи айбловлар пайдо бўлади: ҚАССРдаги троцкийчи аксилинқилобий ташкилот аъзоси; 1930 йилги Сўзоқ ва Сарисув кўзғолони ташкилотчиси; 1935 йилдан Тўртқўл халқ таълими бўлимидаги ҳамма камчиликлар – олий маълумотли ўқитувчиларнинг озлиги, аҳолининг саводхонлик даражаси пастлиги, мактаблар камлиги, дарсликлар етишмаслигига айнан у сабабчи!

Ваҳоланки, у қисқа муддатда улкан ишларни амалга оширган ҳақиқий таълим фидойисини эди. Мисол учун, 1936-1937 йилларда у Қорақалпоғистон маориф халқ комиссарлигида бошланғич мактаблар учун ўқув дастурларини ишлаб чиқди, мактаб дарсликлари учун А.Пушкин, И.Добровский, И.Тургеновларнинг асарларидан таржималар қилди. Бундан ташқари, ҳукуматнинг иқтисодий, ижтимоий сиёсатини халққа етказиш мақсадида кўпгина маърузаларни ҳам маҳаллий тилга ўғирди.

1938 йил 13 октябрь куни Тошкент шаҳрида тузилган машъум уқлик соат 14:10 дан 14:25 гача, яъни атиги 15 дақиқа ичида Билол Сулеев ишини қўриб, уни ҳеч бир далил-исботсиз олий жазога ҳукм қилади. Машъум қарор шу туннинг ўзидаёқ ижро этилади.

Афсуски, кейинчалик қозоқ ойдини фарзандларининг ҳаёти ҳам осон кечмаган. Билол Сулеевнинг тўнғич қизи Фарида 1930 йили ўн бир ёшида вафот этади. 19 ёшли Жонибек эса 1942 йил армияга ихтиёрий ёзилиб, 1943 йил март ойда Смоленск этакларидаги жангда ҳалок бўлади. Фақат кенжа фарзанди Озод (1930–1997) турколог ва таржимон бўлиб етишиб, отаси оруз қилган мустақил юртни кўриш бахтига муяссар бўлди. Унинг набираси Жонибек Сулеев (1962) бугун Қозоғистонда кўзга кўринган журналист ва жамоат арбобларидан бири саналади.

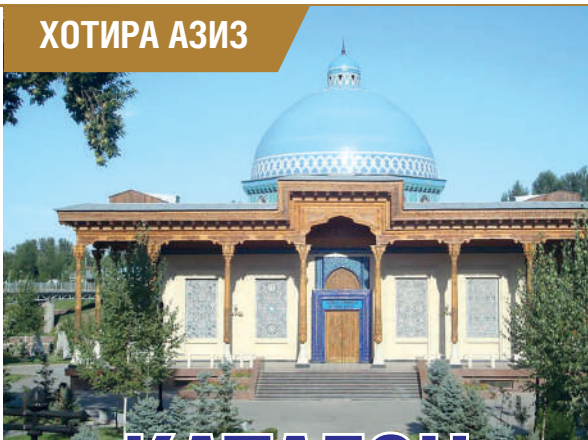
Советлар қанча ҳаракат қилмасын, юртнинг асл ўғлини хотирасини ҳаётдан буткул йўқота олмади. Фидойи маърифатпарвар Билол Сулеевнинг порлоқ хотираси бугунги авлодлари ва юртдошларининг қалбиди барҳаёт яшамоқда.

Фаробий, Абу Райхон Беруний, Абу Али ибн Сино, Махмуд Замахшарий, Баҳоуддин Нақшбанд, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий каби улуғларимизнинг туғилган санаси, асарлари, бунёдкорлик ишлари ҳақида қисқа ва лўнда маълумот билан бирга, бир нечта рангли ва рангсиз суратлари ҳам берилган.

Тадбир давомида турли ёш ва касб эгалари бўлган қатнашувчилар асло зерикиб қолишмади. Чунки дастур ниҳоятда қизиқарли тузилган бўлиб, тақдимот аввалида намоийш этилган саҳна кўриниши, китоб ҳақида тасаввур уйғотувчи ролик намоийши, қатнашчилар иштирокида китобдаги фактлар асосида ташкил этилган викторина, таниқли санъаткорларнинг чиқишлари қатнашчиларга манзур бўлди. Тақдимот якунида Мактабгача ва мактаб таълими тизими вакиллари ва тадбир иштирокчиларига китоблар тақдим этилди.

Г.УМАРОВА

ХОТИРА АЗИЗ

ҚАТАҒОН ҚУРБОНЛАРИ

(Давоми. Бошланиши ўтган сонларда).

Абдулаҳад Маъруфжонов – 1890 йили Самарқанд округи Хорог районидида туғилган. Миллати ўзбек. 1931 йил 15 январь куни ОГПУ органлари томонидан аксилинқилобий фаолияти учун ҳибсга олинган.

1931 йил 25 апрелда унинг иши судсиз ОГПУ ҳузуридаги “Учлик” томонидан кўриб чиқилган. РСФСР Жиноят кодексининг 58-моддаси 4- ва 11-бандлари билан, советларга қарши бўлган “Миллий иттиҳод” ташкилотидида иштирок этиб, аксилинқилобий фаолият кўрсатганликда айбланиб, 10 йил муддатга озодликдан маҳрум этилган. Жазони Воркута меҳнат тузатув лагерида ўтаган. 1939 йил 4 март куни озод этилган.

Раҳим Халилов – 1910 йилда Ўзбекистон ҳудудида жойлашган Қорғи қишлоғида туғилган. Миллати ўзбек. 1930 йил 8 октябрда давлат хавфсизлик органлари томонидан “Миллий иттиҳод” аксилинқилобий ташкилотига аъзоликда айбланиб, ҳибсга олинган. Тергов икки йилдан ортиқ давом этган.

1932 йил 10 ноябрда РСФСР Жиноят кодексининг 58-моддаси 3-банди – қуруллой кўзғолонларда иштирок этиш ёки унга тайёргарлик қўришга қаратилган ҳаракатлар бўйича айбдор деб топилган. 10 йил муддатга озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган. У жазони Ухта-Печора меҳнат-тузатув лагерида ўтаган. 1939 йил 19 февраль куни озод этилган.

Туронхон Валихон – 1900 йили Тошкент шаҳрида туғилган. Миллати ўзбек. Ҳибсга олинган вақтда ишчилар кооперацияси тизимида фаолият юритган. Андижон шаҳрида яшаган. 1937 йил 29 сентябрда НКВД Андижон район бўлими ходимлари томонидан ҳибсга олинган. У “Миллий иттиҳод” ташкилотига аъзоликда айбланган. РСФСР Жиноят кодексининг 58-моддаси, 11-банди – антисовет ташкилот аъзоси бўлиш ёки унинг фаолиятига қўмақлашиш орақали аксилинқилобий фаолиятга ёрдам бериш бўйича айбдор деб топилди. 1937 йил 28 ноябрда Туронхон Валихон ЎзССР НКВД бошқармаси ҳузуридаги “Учлик” томонидан 10 йил муддатга озодликдан маҳрум этилган.

Расул Қориев – 1902 йили Тошкент шаҳрида туғилган. 1918 йилдан ВКП(б) аъзоси, 1928 йилдан Тошкент округи ижроия комитети хайъати котиби, 1937 йил 17 августдан “Миллий иттиҳод” ташкилотига аъзо бўлган.

Ўзбекистондаги ўнг троцкийчилар билан алоқада бўлганликда гумонланиб, ЎзССР Жиноят кодексининг 63-, 66-, 67-моддаларига асосан айбланган. Таассуфки, бўйнига илинган сохта айбловлар сабаб 1937 йил 2 декабрда отувга ҳукм этилган. Расул Қориев орадан йиллар ўтиб, яъни 1966 йили реабилитация қилинган.

Саид Отабоев – 1889 йилда Тошкент шаҳрида туғилган. Миллати ўзбек. 1937 йил 23 сентябрь куни НКВД бўлими ходимлари томонидан ҳибсга олинган.

У РСФСР Жиноят кодексининг 58-моддаси 11-банди – советларга қарши иш олиб борган “Миллий иттиҳод” ташкилотидида фаолият кўрсатганликда айбланиб, отувга ҳукм этилган. 1957 йил 31 январда Саид Отабоев реабилитация қилинган.

Рустамбек ШАМСУТДИНОВ,
тарих фанлари доктори, профессор

Азизбек МАҲКАМОВ,
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори

Нигорахон АКБАРОВА,
музей илмий ходимаси
(Давоми келгуси сонда).

“**Тарих – бу озодлик қиссаси, бу яхшилик ва идрокнинг ёмонлик ҳамда ақлсизлик устидан эришган ғалабаси ҳақидаги ҳикоядир.**
М. Е. САЛТИКОВ-ШЧЕДРИН”

ЯНГИ НАШР

“БУЮКЛАР ҲАҚИДА 100 ТА ДАЛИЛ”

Бизнинг ғурурланишга арзийдиган, дунё аҳлига кўз-кўз қилсак ярашадиган қадимий ва қизиқарли тарихимиз, бебаҳо қадриятларга бой ўтмишимиз, келажакка қолдиришга муносиб яратиларимиз бор. “Ренессанс” кино уйида юртимиз зиёлилари, ёшлар, жамоатчилик иштирокида бўлиб ўтган “Буюклар ҳақида 100 та далил” деб номланган китоб тақдироти фикримиз далилидир.

– Бугун ўтмишдаги улуғларимиз ҳақида кўп нарсани биламиз, – деди тақдиротда сўзга чиққан Республика Маънавият ва маърифат маркази раҳбари Отабек Ҳасанов. – Амир Темурни буюк деймиз. Лекин унинг буюклиги нимадалигини сўрасангиз баъзи ёшлар сукут сақлайди. Бу ҳолатга ёшлар эмас, Республика Маънавият ва маърифат маркази, зиёлилар айбдор. Чунки ёшларбоп материалларни етказиш бизнинг асосий вазифамиздир. Саккиз тилда

чоп этилган мазкур китобнинг ҳажми дастлабки кўринишда 978 бет эди. Буюкларимизнинг адабий мероси бундан-да залворли, албатта. Лекин бугун тезкор замонда яшаяпмиз. Китобни ҳам янги, зед авлод учун тайёрлаяпмиз. Ижтимоий тармоқлар ёшларни қисқа материалларга ўргатиб қўйганини ҳисобга олишимиз керак. Яъни, бугунги ишларимиздаги асосий мезонлардан бири ихчамликдир. Бугун факт ва далиллар замони. Шу маънода, китобни ихчам ҳолга келтирдик. Китобча ёшларимиз учун комплекс вазифасини бажаради, деб уйлایмиз. Унда дунёга машхур аждодларимиз ҳақидаги энг муҳим, билишимиз зарур бўлган маълумотлар жамланган.

Нашр янада қизиқарли бўлиши учун суратлар ва сунъий интеллект томонидан яратилган тасвирлар билан бойитилган. Ушбу тасвирни махсус QR кодни сканерлаш орқали кўриш мумкин. Китобда Мухаммад Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Абу Наср

Жавонда “қариётган” тўнлар

Бошланиши 1-саҳифада.

Орадан бир йил ўтган, учинчи ўғлимни уйлантирганимда “қуда чақриқ” маросимида бисотимдаги тўнларни қудлар, иниларим, тўйда бел боғлаб хизмат қилганларнинг елкасига ёпдим...

“Тўн ёпиш” отлиғ одат-анъана халқимизда минг йилларки бор. Ҳатто бу қадрият даражасига кўтарилган.

Ўтган асрнинг саксонинчи йилларида олийгоҳда ўқиган кезларимда пойтахтнинг “Бирлик” мавзесидаги бир хонадонда ижарада турганмиз. Хонадон эгаси каттагина қурилиш ташкилоти раҳбари эди.

Хонадон эгалари бир кунни тўйга бориб қайтишгач, тунги соат бирларда яхшигина жанжалнинг гувоҳи бўлдик. Хонадон эгаси “Аканг обрўйини бир пул қилди. Ҳамманинг ёнида менга қора тўн ёпди”, деб аёлини ғажир, аёли бўлса “Имкони бўлмаган, сизни қувим, яқиним, ўзимники деб бундайроқ тўн ёпган”, деб акасини оқлашга уринарди.

Инсоннинг обрўси тўй ёки тадбирда “елкасига ёпилган тўн рангига қараб белгиланиши”ни ўшанда билганман. Ўша даврда Хоразмда бу анъана йўқ эди, кейинроқ кириб келди.

...Курсдошимиз кизини узатганида эрталабки ошдан сўнг 90 кишининг елкасига тўн ёлган (каминага ҳам биттаси теккан). Ўшанда бўгча қилиб тугилган тўнларни алоҳида автобусда келтирилган.

Тўғри, айримлар наздида “мен-симаслик белгиси” ҳисобланадиган қоратўн насиб қилган эгасига озми-кўпми хизмат қилади. Баҳору куз салқини, қиш совуғида уни елкага ташлаб, ҳовлига чиқши ва ҳатто элатдаги тўй-маъракаларга кийиб бориш мумкин. Пахталик иссиқ тўнлар эгаларига тўнлиб кетгунича хизмат қилади, аммо...

Қоратўнга қараганда бир неча баварар қиммат зартўнлар тақдирини бошқача – улар жавонларда “қариш”га маҳкум. Ким қайси тўй ёки тадбирда ялтироқ тўн кийганини кўргансиз?

Яна ҳозирда зартўнларнинг оқ рангдаги, бир вақтлар подшоҳлар мулозимлар кийган турлари, яна салла ёки тож кўринишида, уқлар осланган бош кийими билан бирга туҳфа

қилиш русмга кирмоқда. Нархи бир неча миллион сўм турадиган бу турдаги тўнлар (салласиё тожини айтиб ўтирмай) мактаб ҳаваскорларига йилда бир неча марта керак бўлмаса... жавонларга тўзиб кетгунича қамалишга маҳкум.

Халқимизда “Керакли юкнинг оғирлиги йўқ” деган мақол бор. Аммо ҳурмат, эътибор, шахс маъқеини белгилайдиган матоҳ даражасига айланиб улгурган бу русмдаги зартўнлар ҳақида бу гапни айтиб бўлмайди. Кўпи билан даврда беш дақиқа елкангизга иласиз, аҳли томошабин қарсақларини оласиз ва яна қайта бўгчага жойлаб, уйга қайтасиз ва жавонга илиб қўясиз.

Тамом-вассалом!
Воҳалик бир устоз ижодкорга етмиш йиллиги санасида дўстлари, шоғирдлари озмас – элликта тўн кийги-зишган. Кейинчалик ўша инсон афсус билан айтган: “*Ҳурмат қилиб шунча одам елкамга тўн кийгизди. Раҳмат ҳаммага. Аммо бунча тўнни нима қилман? Аёлимнинг маслаҳати билан киртасини шаҳарда айнан тўн билан савдо қиладиган дўконга олиб бориб, ярим баҳосига топшириб келдик. Уйда уюлиб ётганидан кимгадир яна керак бўлади-ку, деб шундай қилдик. Рости, бу ишмдан жуда уялдим...*”

Устоз ижодкор айтмиш ҳолат ян-

гилик эмас. Тўй, юбилей тадбирларида ўнлаб тўнлар эгасига айланган инсонларнинг аксари шу йўлни тутди. Тўн бизнеси билан шуғулланадиганларга бу катта фойда. Ахир, кун кеча ўзи фалон юз минг сўмга сотган тўнни бугун ярим ва ҳатто ундан ҳам паст нархда қайтиб олади ва эртага яна баланд нархда кимларгадир со-тади.

Жадид боболаримиз ўз даврида вақтли матбуотдаги чиқишларида инсоннинг ташқи кўринишини ҳашаматли либослар эмас, балки ички дунёси – илми ва маданияти гўзал қилиши ва ҳар қандай ортиқча дабда-бабозлик ортда исроф ётиши ҳақида қўл ёзишган.

Тўғри, ўша замонларда қораю зартўнлар раиятнинг одатий кийими эди. Бунда исрофгарчилик бўлмас эди. Айниқса, хону султонлардан олинган туҳфа-тўнларни кийиш фахр ҳисобланган. Аммо бугунда гўё миллий удумга айланган “тўн ёпиш” айнан ўша дабдабабозлик, исрофгарчи-лиқнинг ғирт ўзгинаси.

...Етти йил олдин бисотимда тўпланиб қолган тўнлардан қутул-гандим. Бу орада жавонимда яна зартўнлар қаторлаша бошлади.

Рўзимбой ҲАСАН
журналист,
“Дўстлик” ордени соҳиби

ТИЛБИЛИМ

ВОРОНКАНИНГ ЎЗБЕКЧАСИ НИМА?

Мен тилимизга рус тилидан кирган *воронка* сўзининг ўзбекчасини топишга қийналардим. *Воронка* сўзи ҳатто “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”га ҳам кирган: “*ичи тешик нарса, найча*” деб изоҳланган.

“Ичи тешик нарса” дегани аниқ бир буюмни ифодаловчи сўз эмас, яъни от эмас. *Найча* эса, воронканинг моҳиятини ифодалаб беролмайди. Чунки, *найча* бошқа нарса. Шунинг учунми, салкам юз йиллик тил тарихида бу идиш катта шаҳарларимиздан чекка-чекка қишлоқларимизгача *воронка* деб аталиб келди. Бомба ёки замбаракнинг ўқи портлаган жойда ҳосил

бўлган чуқурликни ҳам *воронка* дейишган.

Ҳолбуки, *воронка* сўзининг муқобили қадимги тилимизда бўлган. Қаню Каримовнинг “Қадимги туркий тил луғати” китобида *анут* (*анут*) сўзига шундай изоҳ берилган:

Анут – *май ва суюқликларни қу-йишда қўлланадиган асбоб, идиш, воронка, лейка*.

Маҳмуд Кошғарий “Девони”нинг 1-томида “*Јурт кичик болса анут бздук ур* – Идиш оғзи кичик бўлса, катта воронка қўй” деган мақолни келтиради ва бу мақол кичик ишни катта қилиб кўрсатадиган кишига нисбатан қўлланади, деб изоҳланган.

Эшқобил ШУКУР

ТАРМОҚЛАРДА НИМА ГАП?

КИМНИНГ УСТИДАН КУЛЯПСИЗ?

Турли ҳажвий гуруҳларнинг концертларида, ижтимоий тармоқлардаги вайнларда миллий тарихимиз, адабиётимиз ва маданиятимиз масхараганиши одат тусига кириб бормоқда.

Шу пайтгача ҳам катта-кичик қизиқчиларнинг чиқишларида “*белдан пастга*” эътибор қаратилган ҳазил-хузуллар учраб турарди. Аммо энди бу ҳазиллар тўғридан-тўғри миллийлик фондида кўрсатилмоқда.

Айрим вайнларда иштирокчилар ўзбекча либосда, миллийлик акс этган декорация фондида турли баҳкана гап-сўзларни айтиб, соғлом одамга хос бўлмаган ҳаракатларни амалга оширади. Ҳатто, тарихий қадамжоларга бориб шарманда контентлар оладиган ёшлар пайдо бўлди.

Ёки яна бир мисол: ғазаллар одатда ҳижолаарга қараб ўқилади, бармоқ вазнидаги шеърларнинг ҳам ўз ўқиш қоидаси бор. Баъзи видеоларда ана шу ҳолат кулги остига олинади (масалан, Огаҳийнинг машҳур “Устина” ғазали). Ўқийётганлар эса яна атласдаги

қизлар, дўппили йигитлар.

Яна бу “билагонлар” мумтоз ғазаллар мазмунини тушунмай, атай бузиб талқин қилади, машҳур асар қаҳрамонларини енгилтак пародиялари билан истаганча таҳқирлайди (масалан, “Ўткан кунлар”, “Икки эшик ораси” романи пайров қилиниши).

Оқибатда, кузатувчилар орасида миллий либос киядиган, китоб ўқийдиган, шеър ёдлайдиган ёшларга нисбатан менсимаслик, масхара қилиш ҳолатлари кузатиляпти. Бундай муносабатга чидамаган ўсмирлар “бор-е” деб кийимни ҳам, китобни ҳам ташлаб кетиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, бу ҳолат шундай давом этса, ёшлар ўртасида миллий тимсоллар, тарих ва қадриятларга нисбатан ҳурмат йўқолиб боради. Миллий гурур йўқолган жойга ёт куллар бемалол ўзининг ахлоқий бузуқлик, жиноят ва ғайриинсоний қарашларини синдиради. Оқибати эса бугунги жиноятчилик, ҳуқуқбузарликлар кўрсаткичида кўринади.

Шукур ЛАТИФ
Фейсбук

ҚАДРИЯТ

ҚЎЛДА ТЎҚИЛГАН “УЧАР ГИЛАМ”ЛАР

Тоғли Олтой ўлкасининг “Беҳинчи Пазирик” қўргонидан эрамиздан олдинги V-VI асрларга оид деб тахмин қилинган гилам топилган. Абадий музликлар ичида қолиб кетган нодир ашёнинг чирмаганига фақат паст ҳаво ҳарорат сабабмикин? Абадий меросга айланажак гиламлар бугун ҳам тўқилаяпти?

Бу саволга жавоб берадиган одамни Самарқанддан топдик. “Samarqand – Вихого ipak gilami” компанияси раҳбари Фурқат Ниёзов ана шундай мўъжизакор гилам тўқиш жараёнини ҳикоя қилиб берди.

Қўлда тўқиладиган ипак гилам – эксклюзив буюм. Ав-

вало, ипак хом ҳолида сотиб олинади, қурилади, толага айлантирилади. Сўнгра йигирилиб, қайнатилади ва рангланади. Ранглаш учун анор ва ёнғоқ, пиез пўчоғи, рўян илди-зи, дельфиниум гули, ислим ва ҳалигача Ҳиндистондан олиб келинадиган (бизнинг иқлимда ўстириб бўлмайдиган) индиго ўсимлигидан табиий, тоза бўёқ тайёрланади. Маълумот учун, табиий ранг тайёрлашда бир хил рангни икки марта олиб бўлмайди.

Сиртдан қараганда ипак гиламлар нархи жуда қиммат. Нега? Чунки ипакнинг килоси 600 минг сўмдан ошқ туради. Камига йигириш, ювиб-тараш, ишлов жараёнида 30 фоизи чиқитга кетади. Тайёр ҳолга олиб келиш эса бир ярим мил-

лион сўм атрофида маблаг талаб қилади. Дейлик, икки метр квадратлик гиламга 15 килограмм ипак кетса, шунинг ўзи 20 миллион сўмга тушади. Ҳали қўл меҳнат ҳақини ҳисобламаймиз.

Ипак гиламни тўқиш жуда машаққатли ва толиқтирувчи иш. Тўқувчи ҳар битта тугун учун ипни саккиз марта бармоқлари билан айлантириб олади. Бир сантиметр квадратга 150 тадан 300 тагача тугун туғиши, иплар рангини схема асосида тез-тез алмаштириб, санаб, мослаштириб бориши керак. Гиламининг орқа томонини ҳам кузатиб бориш учун узлуксиз ойнага қараб ишлашга тўғри келади. Чунки ҳар икки тарафи бир хил чиқиши шарт.

Ишнинг битиш муддати ипак толасининг қалинлиги ва тугун сонига боғлиқ. Беш юзтадан миллионгагача тугун бўлиши мумкин. Қўл тугунли ва толаси ингичка гиламлар узоқ вақт тўқилади.

Заводда ишлаб чиқарилган гиламларда тугун бўлмайди. Иплар қирқилиб, махсус елим билан зичланади. Қўлда тўқиладиган гиламларда ип ту-

гилгани боис ситилмайди. Шунингдек, ипакни ҳеч қачон қуя емайди.

Аҳамиятлиси, бу гиламлар фақат ягона нусхада ишлаб

Муҳайё РУСТАМ қизи
ёзиб олди.

Алишер Навоий номидаги халқаро жамоат фонди ва “Jadid” газетаси жамоаси филология фанлари доктори, фонд бошқарув кенгаши аъзоси Дилназов Юсуповага па-дари бузруквори,

профессор Раҳмон ФАРМОНОВ
вафоти муносабати билан таъзия изҳор этади.

Jadid

Муассислар:

ЎЗБЕКИСТОН
ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

РЕСПУБЛИКА МАЪНАВИЯТ
ВА МАЪРИФАТ МАРКАЗИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ

МИЛЛИЙ МАСС-МЕДИАНИ
ҚЎЛЛАБ-ҚУВВATЛАШ
ВА РИВОЖЛАНТИРИШ
ЖАМОАТ ФОНДИ

“ШАҲИДЛАР ХОТИРАСИ”
ЖАМОАТ ФОНДИ

Бош муҳаррир:
Иқбол Мирзо

Масъул котиб:
Шухрат Азизов

Навбатчи муҳаррир:
Акмал Жумамуродов

Саҳифаловчилар:
Эркин Ёдгоров
Нигора Тошева

Муаллиф фикри таҳририят фикри билан мос келмаслиги мумкин.

Таҳририятга юборилган мақолалар муаллифга қайтарилмайди ва улар юзасидан изоҳ берилмайди.

Газета 2023 йил 26 декабрда
Ўзбекистон Республикаси
Президенти Администрацияси
хузуридаги Ахборот ва оммавий
коммуникациялар агентлиги
томонидан 195115 рақам
билан рўйхатга олинган.

Адади – 19 169

Шундан:

Кирилл ёзувида – 7 496

Лотин ёзувида – 11 673

Медиа кузатувчилар – 55 364

Буюртма: Г – 739

Ҳажми: 4 босма табоқ, А2.

Нашр кўрсаткичи – 222.

Ташкилотлар учун – 223.

1 2 3 4 5 6

Манзилми:

Тошкент шаҳри,
Шайхонтоҳур тумани,
Навоий кўчаси, 69-уй

Телефонлар:

Қабулхона: (71) 203-24-20

Девонхона: (97) 745-03-69

jadidgzt@mail.ru (71) 203-24-17

Jadid_gazetasi@exat.uz

**“Шарқ” наشريёт-матбаа
акциядорлик компанияси
босмахонаси.**

Босмахона манзили:

Тошкент шаҳри,
Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Босишга топшириш вақти: 21:00
Босишга топширилди: 21:30

Сотувда нархи эркин.

www.jadid.uz